

Avrupa'da Refah Devleti Çözünürken Uluslararası Göç ve Yeni Sağın Yükselişi: İsveç ve Almanya Örnekleri*

Reyhan ATASÜ – TOPCUOĞLU**

Öz: Makale, refah devletinin tarihsel gelişimi ile küreselleşme arasındaki bağlamsal ilişkiyi ortaya koyarak, Avrupa özelinde ekonomik krizlerle çok kültürcülükten aşırı sağa savrulan siyasal söylem ile refah devleti ve uluslararası göç arasındaki ilişkiyi görünür kılmayı amaçlamaktadır. Çalışma öncelikle refah devletinin tarihsel gelişimi ve küreselleşme arasındaki bağlantıları kuracak, ardından üretimin esnekleştiği, sermayenin serbest dolaşımının arttığı ve tüketimin küreselleştiği günümüzde refah devleti tartışmasında yaşanan ideolojik ve kavramsal kaymayı belirleyecek, ardından uluslararası göçün refah devletine olan somut etkileri ve refah devleti ve göç politikası arasındaki ilişkiyi tartışacaktır. Bu tartışmaya somut örnek olarak göç alan ve sırasıyla sosyal demokrat ve muhafazakâr refah devletleri rejimlerine örnek olarak gösterilen İsveç ve Almanya örneklerinde refah devleti, göç politikası ve sağın yükselişi incelenecektir. Sonuçta aşırı sağ söylemin, refah devletinin küçülmesi ile güvencesizleşen kitlelerin değişim isteği ile neoliberal söylem içinde bu isteği dile getirecek ideolojik ve kavramsal kısıtlarının çakışması içinde geliştiği savlanacaktır.

International Migration and Rise of the New Right in the Era of Shrinking of Welfare State in Europe: Examples of Sweden and Germany

Abstract: This study aims to reveal the relation between welfare state, international migration and political discourse that has been shifted from multi-culturalism to far right. It reviews the historical relations between welfare state, capitalism and globalisation, ascertain the relations between the contemporary ideological shift and flexible production, capital mobility and globalization of consumption. After discussing the effects of international migration on welfare state and relations between welfare state and migration policy, it will focus on two immigration countries Sweden and Germany as examples of

* Makale Geliş Tarihi: 03.03. 2018

** Doç.Dr. Hacettepe Üniversitesi, Öğretim Üyesi.

social democrat and conservative welfare state models respectively. The study concludes by discussing the rise of far right movements in relation to shrinking of welfare states and precarization of masses, and conceptual limitation of neoliberal discourse for defining people's demand for change.

Giriş

Günümüzde, refah devleti ve uluslararası göç, birbirini olumsuz etkileyen olgular gibi tartışılmaktadır. Kimileri güçlü refah devletlerinin, gelişmekte olan ülkelerdeki nüfusların uluslararası göçü için başlı başına bir çekici faktör olduğunu savunurken, kimileri göçmen sayısındaki artışın refah devleti harcamalarını arttıracığını savunmaktadır. Öte yandan özellikle 2011'den sonra Suriye'de yaşananlar ve yakın tarihin en büyük mülteci hareketinin ortaya çıkması, ardından "bu kadar çok mültecinin ülkeler arasında nasıl paylaşılacağı" başlı başına bir maliyet problemi olarak ele alınması ve örtük bir refah devleti meselesinin diplomatik bir pazarlık alanına dönüşmesi, bilimsel açıdan refah devleti ve uluslararası göç hakkında daha derin düşünmemiz gerektiğini göstermektedir. Göçün küreselleşmesi, yani uluslararası göç, modern kapitalizmin belki de en insancıl icadı olan refah devletini nasıl etkilemektedir? Küreselleşme nedeniyle sadece insan hareketliliği mi artmaktadır? Ulusötesi işveren ağları ve ulusötesi işçi grupları, yeni göçmen işçi kitleleri oluşmaktadır. Refahı üretenler ulusötesileşirken, en güçlü refah devletlerinde dahi göçmen karşıtı aşırı sağ siyasal hareketler güçlenmektedir. O halde sormak gerekiyor: Üretim, tüketim ve göç küreselleşirken refah devletinin dönüşümü ile aşırı sağın yükselişi arasında ne gibi bağlantılar olabilir? Bu soruyu yanıtlamayı amaçlayan çalışma, öncelikle refah devleti, kapitalizm ve küreselleşme tarihsel bağlamını ortaya koyacak, uluslararası göç ve göç politikaları ile refah devleti arasındaki ilişkileri tartışacaktır. Ardından hem göç alan hem de sırasıyla sosyal demokrat ve muhafazakâr refah devletine örnek oluşturan İsveç ve Almaya özelinde refah devleti, uluslararası göç ve aşırı sağın yükselişine somut örnekler getirecektir. Her iki örnekte de refah devleti ve göçmen politikası arasındaki ilişkinin, kimlik tartışması üzerinden yürüdüğü ortaya konacak, bu kimlik tartışmasındaki "biz ve onların" refaftan yararlanmaya hakkı olanlar ve olmayanlar ayırımı iletildiğinin altı çizilecektir. Ardından göçmenlerin refah devletinden yararlanmaya hakkı var mı sorunu kimlik politikasının ötesinde ekonomik bağlamda tartışılacak, son olarak küreselleşme bağlamında refah devleti ve göç ilişkisinde yeni sağın yükselişi arasında nasıl bir ilişki vardır sorusuna yanıt geliştirilecektir.

Refah Devleti, Kapitalizm ve Küreselleşme

Sermaye ve ticaretin küresel dolaşımı insan hareketliliğinden çok daha hızlı ve geniş çaplıdır. Örneğin, insan hareketliliği için, herkesin tek tek başvurusu incelenerek bir başka ülkeye gitmesi ya da gidememesi söz konusu iken, ekonomik anlaşmalar

sayesinde para, birçok mal ve hizmet sınırlara takılmadan dolaşabilmektedir. Refah devleti, son tahlilde bir toplumdaki refahın, yani toplam zenginliğin bölüşülmesi meselesidir. Küreselleşme refah devleti olgusunu etkilemekte midir? Sermaye ve hizmetlerin küreselleşmesi, zenginliğin üretiminin koşullarının değişimi demektir, zamanla uluslararası sermayedarların ve uluslararası çalışan gruplarının oluşumu demektir. O halde, ekonomi küreselleştikçe refah devletini çevreleyen toplumdaki bölüşümün paydaşları da değişmektedir. Küreselleşme, hem sermaye ve malların uluslararası dolaşımı boyutuyla hem de insanların dolaşım yollarının ve bu dolaşımın kontrol mekanizmalarının inşası boyutuyla, günümüzde hem refah devletini hem de göçü saran bir değişim bağlamıdır. Bu durum gerek refah devleti ve sosyal politika tartışmalarında gerekse göç yazınında kenarda kalmış, ancak çok önemli bir politik meseledir.

Refah devleti olgusu ulus-devletlerin oluşumu, fabrikalaşma ve kentleşme sürecinde doğmuş ve kurumsallaşmıştır. Sanayi Devriminin ardından üretimin yeniden örgütlenmesiyle toplumların ekonomik ve toplumsal yapıları da hızla değişmiştir. Ulus-devletlerin oluşumuyla sanayileşme süreci iç içe ilerlemiştir. Bu süreçte, hükümetler, sermayenin emek ihtiyacının karşılanması görevinin yanı sıra, giderek kalabalıklaşan ve kötü koşullarda yaşayıp çalışan işçi sınıfı ile zenginleşen sermaye arasındaki çelişkinin ortasında kalmışlardır (Koray, 2005). Bir yandan modern devlet sosyal sözleşmeye dayalıdır; meşruiyeti vatandaş ile devlet arasındaki karşılıklı haklar-yükümlülükler ilişkisiyle sağlanır (Hobbes (1651/2013); Locke (1690/2010); Rousseau (1762/2010)). Diğer yandan, modern devlet bir burjuva devletidir ve varoluşu sermayeye, sermayenin ihtiyaçlarına bağlıdır: diğer bir ifadeyle, zenginliği koruyacak sınır, zenginliğin sürdürülmesi için gerekli olan güvenlik ve üretimin sürdürülmesi için gereken düzen ihtiyaçlarına bağlıdır (Marx ve Engels, 1848)¹. Ancak 18. ve 19. yüzyıllar boyunca piyasa düzeninde, üretimle elde edilen refah, çalışma şartları ve ücretlere yansımamış; dolayısıyla toplumlarda gelir adaletsizliği derinleşmiştir. Bu gerilimli zeminde üretimini ve kârını esasen ulus-devlet içinde biriktiren kapitalist düzen 1929 iktisadi bunalımını yaşamıştır. 1929'da üretilen malların elde kalması, piyasanın kendiliğinden çalışmaması sorununa Keynes'in çözümü kısaca, devletin piyasaya müdahale ederek istihdam yaratması, ücret ödemesi, yani halka bir miktar iş ve para sağlayarak piyasadaki talebi canlandırması ve ekonominin çarkını döndürmesi olmuştur (Keynes,1936). Bu politikanın uygulanması ile krizden çıkmıştır. Bu deneyim liberalizmin "*laissez-faire*" düsturunun her zaman ve her koşulda işleminin mümkün olmadığını

¹ Eserin 1890 Almanya baskısı, 1982 Polonya ve 1893 İtalya baskılarının önsözlerinde ayrıca devletin nasıl örgütlü işçi hareketleri ve sermayedarların talepleri arasında bir takım manevralar yaptığına dair somut örnekler bulunmaktadır. Orijinal metin için bkz. <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf> Devletlerin işçi sınıfı ve sermaye arasındaki gerilimlere nasıl yanıt verdiğiğe daha güncel örnekler için bkz. Lehndorf et. al. (2018)

göstermiş ve “görünmeyen el”in arada yarattığı krizler karşısında devletin toplumun bekası için piyasaya müdahale etmesinin meşruiyetini sağlamıştır. Devletin düzenleyici eli, 1930’lardan itibaren Avrupa ve Amerika’da kendine özgü biçimde kurumsallaşmış ve refah devleti anlayışını oluşturmuştur. Kapitalizmin 1970’lerdeki krizinin ardından 1980’lerde üretimin yeniden örgütlenmesi, post-Fordist² üretime geçiş süreci ve 1989’da Sovyet Bloğunun dağılması refah devleti anlayışının geliştiği ve kurumsallaştığı ekonomik altyapıyı ve küresel siyasal düzeni değiştirmiştir. Özdemir’e (2009: 58-59) göre literatürde küreselleşmenin refah devleti üzerindeki etkilerine dair dört görüş bulunmaktadır: (i) ekonomik büyümeyi sağlamak için sosyal harcamalar azaltılmalıdır (ii) küreselleşmenin bugüne kadar refah devletleri üzerinde bir etkisi olmamıştır, (iii) küreselleşme farklı refah devleti rejimlerini farklı biçimlerde etkiler, tek bir etki söz konusu değildir (iv) küreselleşme refah devletini zayıflatmamıştır. Oysa konuyla farklı ülke ve farklı refah rejimlerini inceleyen pek çok çalışma (Ferrera, 2008; Davis ve Geiger, 2017) zaman içinde özellikle 2008 ekonomik krizinin ardından refah rejimlerinin zayıfladığını ve sosyal hakların gerilediğini göstermektedir.³ Küreselleşme sürecinde refah devletini temelinden zorlayıcı ve birbiriyle de çelişen iki unsur ortaya çıkarmaktadır:

1. *Sermayenin küresel dolaşımı ile neoliberal ideolojinin anaakım söylem haline gelmesi:* Teknolojinin ilerlemesi ile küresel dolaşım imkanını ve imtiyazını yakalayan sermaye giderek hem üretim hem de tüketim ilişkilerini ulus-devlet denetiminden çıkmaktadır. Bu durum, toplumsal pazarlıkta halkların pazarlık gücünü azaltmakta ve sosyal hakları aşındırmaktadır.

² Fordizm, 19. yüzyıl sonunda ortaya çıkan üretim bandı başında işçilerin üretimin küçük parçalarını yaptıkları seri üretim biçiminin yerini pek çok sektörde 1975 petrol krizinin ardından Post-Fordizm olarak adlandırılan yeni bir üretim biçimi almıştır: buna kimi zaman esnek üretim de denmektedir. Bu üretim biçiminde, özellikle tekstil gibi pek çok sektörde, üretim süreci küçük parçalara bölünmüş ve oluşan alt süreçler farklı küçük üreticilere ihale edilmiştir. Bu konuda detaylı bir anlatım için bkz. Atasü-Topcuoğlu, 2009.

³ Özdemir (2009) çalışmasında küreselleşmenin refah devleti üzerinde negatif etkisi olduğunu savunur ve bu etkiyi dört ana başlık altında ele alır: sosyalist alternatfin çöküşü, liberalizmin (Yeni Sağ’ın) yeniden yükselişe geçişi, ekonominin küreselleşmesi, ulus devletin ve ulus egemenliğinin zayıflaması. Söz konusu analiz dönemi itibarıyla önemlidir. Ancak günümüzde, Avrupa Birliği dahi Brexit gibi olgularla çözülme belirtileri göstermektedir, öte yandan artan savaşlar söz konusudur. Bu olgular günümüzde ulus devletin egemenliğini yitirmeyip, hala devam ettiğini göstermektedir. Sovyetler Birliğinin çözülmesi ile kapitalizmin alternatifsiz kaldığı yönündeki söylem, neoliberal argümanlarda geçmektedir, ancak olgusal olarak tartışmalıdır. Nitekim günümüzde alternatif sistemlere sahip ülkeler ve anti-kapitalist hareketler mevcuttur.

Bu çalışmada, küreselleşme esasen ekonomik açıdan ele alınacak ve üretimin ve tüketimin küreselleşmesinin, refah devletinin üzerinde durduğu ekonomik yapıyı değiştirdiği gösterilecektir. Bu ekonomik değişim devletlerin manevralarını ve siyasal söylemleri etkilemektedir.

2. *Emeğin küresel dolaşımı, yani uluslararası göç, hakların küreselleşmesini gerektirmektedir*: Uluslararası göçün artması ile günümüzde ulus-devletin fiziksel sınırları içinde refahı üretenler, sadece vatandaşlar değildir. Göçmenler birçok ülkede kayıtlı ya da kayıtsız çalışıyor, ekonomik, kültürel, sosyal değer üretiyor ancak refah rejiminin sağladığı sosyal sigorta, sosyal yardım ya da sosyal hizmetlerden yararlanamıyor. Sosyal hakların sağlanmasındaki vatandaşlık sınırı göçmenlerin doğrudan sömürüsünü getiriyor. Bu durumda refah devleti anlayışı hak ve karşılıklılık bazında kendi felsefi temeli ile çelişiyor. Bu çelişkiye de insan hakları temelinde müdahale edilmesi ve refahtan faydalanmanın koşullarının genişletilmesi gerekiyor.

Yukarıda değinilen birbiri ile çelişen iki unsur günümüz Avrupa'sında 2008 ekonomik krizi sonrasında yeni bir bağlamda işlemeye devam etmektedir: 21. yüzyıl başından beri derinleşen neoliberal ekonominin krizi refah devleti ve göç ilişkisinde çokkültürcülükten aşırı sağa savrulan bir siyasal değişimi tetiklemiştir. Bu çalışma, küreselleşmenin refah devleti ve göç üzerindeki bu çelişkili etkisinin, politika alanı ile nasıl etkileştiğini hem ideolojik boyutta hem de İsveç ve Almanya örneklerinde ortaya koyacaktır.

Sermayenin Küresel Dolaşımının Refah Devleti Üzerindeki Politik ve İdeolojik Etkileri

Bütün sınıflandırmaları ve uygulamalarıyla (Beveridge, 1942; Titmus, 1974; Esping-Andersen, 1990; Spicker, 2000) refah devleti anlayışı kapitalist bir devlet anlayışıdır. Bu anlayış, temelde kapitalist sistem içinde yaşanan krizler ve krizlerin sosyal etkilerinin aşılması için devletin aktif rol almasını öngörür (Seyyar, 2008). Refah devleti anlayışı sosyal sözleşme ve vatandaşlık hakları temelinde ve her ülkenin kendi öznel koşullarınca şekillenir. Bu anlayış, ulus-devlete, sermaye ve emek arasındaki ilişkiyi dengeleme misyonu yükler. Bu dengeleme misyonu ile devlet, toplumsal düzeni ve toplumsal düzenin meşruiyetini sağlar. Dengeleme, söylemsel düzeyde iki prensip üzerinden işler: piyasanın düzenlenmesi ve vatandaşlık haklarının belirlenmesi.

Ancak, sermayenin küresel dolaşımı, refah devletinin üzerine inşa olduğu zemini değiştirmektedir; refah devletini aşındırmaktadır. Bu aşınma, kamu tarafından sağlanan birçok olanağın (iş, sübvansiyon, sosyal sigorta, emeklilik gibi) ve sosyal hizmetlerin kesintiye uğraması ve vatandaşlık haklarının kaybı demektir. Böyle bir aşınma sürecini mümkün ve meşru kılmak için bir kavramlar dizisi, bir ideoloji gerekmektedir. Nitekim neoliberal ideoloji, hakim ideoloji haline gelmektedir.

Refah devletinin *vatandaşlık, hak ve devletin yükümlülükleri* üzerine kurulu klasik söyleminin yerini, neoliberal ideoloji ve onun kamu yönetimi konusunda gelişen kavramlar dizisi (Yeni Kamu Yönetimi) almaktadır (Rosanvallon, 2004; Farazmad, 2001). Bu söylemsel değişimin ardında, refah devletinin oturduğu zeminin değişimi vardır. Bu zemini değiştiren iki reel etmen ise: üretimin esnekleşmesi/sermayenin ulus-aşırı dolaşımı ve tüketimin küreselleşmesidir.

Üretimin Esnekleşmesi/Sermayenin Ulus-Aşırı Dolaşımı

Sermayenin ulus-aşırı dolaşımı ve esnek üretim ile, sermaye, işgücü ihtiyacını ulus-devlet sınırları içinde karşılama zorunluluğundan kurtulmuştur; üretimi ücretlerin daha az olduğu ülkelere kaydırmıştır. Sosyal hakların geliştiği, emeğin pahalı, vergilerin yüksek olduğu Batılı ülkelerdeki mavi-yakalı işgücü talebinin bir bölümü Çin ve Hindistan gibi ülkelere kaymıştır. *Küresel üretim zinciri* (Carr v.d., 2000) yayılırken, refah ülkelerinde işsizlik artmış ve sendikalar güçlerini kaybetmeye başlamıştır.

Tüketimin Küreselleşmesi:

Sermayenin ulus-aşırı dolaşımı sadece üretimin küreselleşmesi değildir, tüketimin de küreselleşmesidir. Uluslararası ticaret anlaşmaları ile pazarlar birbirine bağlanmış, uluslararası ticaretin hacmi artmıştır. Böylece, sermaye ürettiklerini satacağı yeni pazarlara ulaşmıştır. Giderek daha yeni pazarlara açılma süreci önemli bir değişim getirmiştir: Üretilen malların tüketiminin esasen ulus-devlet sınırları içinde yani iç pazarda yapıldığı dönemde, mal ve hizmet satışının sürekli olması için, iç pazarda istihdam yaratılması, vatandaşa gelir sağlanması ve bu gelir ile tüketimin desteklenmesi, ticaretin sürmesinin tek yolu idi. Ulus-devlet içinde hapsolan sermaye ürettiğini satmak ve ticaretin sürekliliğini sağlamak için, talebi beslemek zorunda idi. Keynesyen politikanın hareket noktası işte bu zorunluluktur⁴ ve bu zorunluluk, refah devletinin üzerine kurulduğu iktisadi zemindir. Vatandaş, devlet ve piyasa arasındaki pazarlık ortamı, bu zorunluluğun üzerine inşa edilmiştir. Ancak ticaretin dış pazarlara açılması, sermayeyi satışın sürekliliği için talebi besleme külfetinden kurtarmaktadır (en azından tüm pazarlar birleşene kadar). Nitekim neoliberalizmin etkisiyle refah devleti tartışmalarında ilk feragat edilen unsur tam istihdam politikası olmuştur. Bunu sendikaların pazarlık gücünü yitirmesi takip etmektedir (Gülmez, 2013; Koray, 2011)⁵. Kısaca, ulus-devlet çerçevesinde çalışma

⁴ Keynes, ilk defa toplam talep kavramını yazan iktisatçıdır. Ekonominin büyüklüğünün toplam talep, yatırım ve kamu harcamalarından oluştuğunu formüle etmiştir. Tam istihdamın da ancak hükümetin müdahalesiyle mümkün olabileceğini açıkça belirtmiştir. Keynes ayrıca, ücretlerin uzun vadede düşme eğiliminin sağlıklı olmadığını, devletin müdahale ederek ücretleri düşmesini engellemesini, böylece gelirin azalmasına engel olarak talebi canlı tutması gerektiğini savunur. Keynes'in bu görüşleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Keynes, 1936.

⁵ Türkiye örneğinde sendikaların pazarlık gücünü yitirdiğine somut örnekler için bkz. Şafak (2006). Şafak (2006) çalışmasında 1999-2005 arasında üretim ve işgücü verimliliği artarken reel saat ücretlerinin azaldığını buna ilaveten 1995'ten itibaren greve katılan işçi sayılarının ciddi biçimde azaldığını ve toplu sözleşme kapsamındaki işçi sayılarının giderek düştüğünü göstermektedir. Daha güncel bir veri olarak Mütevelloğlu (2013:179) göstermektedir ki "Türkiye'de ücretli çalışanların istihdamdaki payı 2001'de %47,2 iken 2012'de %62,9'a yükseldi. Buna karşılık sendikalaşma oranı 2003'te %8,9 iken 2011'de %5,4'e geriledi". Bu durumun nedenini Koray (1994, 2011) çalışmalarında, sendikaların değişen üretim ilişkileri, sermayedar ve devlet tutumları karşısından yeni politikalar üretmek konusunda yeterince

yaşamına ilişkin hak talep edenlerin pazarlık güçleri her geçen gün azalma eğilimindedir.

Yukarıda açıklanan her iki reel etmen de devlet-piyasa-vatandaş arasındaki güç dengesini piyasanın lehine değiştirmektedir. İlâveten her iki reel etmen için oluşturulan hukuksal düzenlemeler (gümrük birliği anlaşmaları gibi) ve uluslararası kurumsallaşmalar (IMF (International Monetary Fund) ve Dünya Bankası gibi) neoliberal söylemi (Yeni Kamu Yönetimi söylemini) üretmekte ve yaygınlaştırmaktadır.

Birçok ülke (öncelikle gelişmekte olan ülkeler) yabancı sermaye yatırımı çekmek için çeşitli reformlar yapmıştır. Bunların başında da vergi reformları ve finansal reformlar gelmektedir. Vergi reformları ile birçok ülkede gelire göre artan kademeli vergilendirme sistemleri erimiş, vergilerin yeniden dağıtıcı fonksiyonu kaybolmuş ve vergilerden elde edilen devlet geliri azalmıştır. IMF ve Dünya Bankası, birçok ülkeye cari açıklarını kapatmaları için kamu harcamalarını kısma politikasını tavsiye etmiştir. Kamu harcamalarının kısılması, daha az kamusal hizmet (daha az sosyal yardım, daha az sosyal hizmet) demektir (Ataay, 2007; Şaylan, 2010;).

Neoliberalizm ve Yeni Kamu Yönetiminin klasik kamu yönetimine ve (dolaylı olarak refah devleti nosyonuna) yönelttiği temel eleştiri, devletin piyasaya karışmaması, devletin üretimde yer alarak piyasanın dengesini bozmaması, ister mal ister hizmet olsun kamu üretiminin genelde verimsiz olmasıdır. Neoliberal söylem ve yeni kamu yönetimi anlayışının esasında devletin de bir şirket olarak düşünülmesi, ve kâr etmeyen ya da yeteri kadar kâr etmeyen bir üretim yapmasının “saçma” olduğu düşüncesi hakimdir. Neoliberal kanadın getirdiği öneri kamu elindeki üretim alanlarının piyasaya bırakılması yani devletin küçültülmesidir.⁶ GATTIS (General Agreement on Trade in Services - Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) ile hizmetlerin özelleşmesi genel bir norm olarak benimsenmiştir (Yeats, 2005). Nitekim, Türkiye dahil birçok ülkede eğitim, sağlık gibi refah devleti anlayışı çerçevesinde gelenekselleşmiş kamu hizmetleri özelleştirilmektedir.⁷

atak ve duyarlı olmamaları ile açıklamaktadır. Gülmez (2013) ise çalışmasında, Türkiye’de sendikalara dair yapılan yasal düzenlemelerdeki özgürlük sorununu 1983’ten bu yana gelen düzenlemeler üzerinden net bir şekilde göstermektedir.

⁶İlâveten, neoliberal kanat için, devletin küçülmesi ve özelleştirmeler sadece özel sektöre yeni alanların açılması için bir araç değildir; aynı zamanda emek sermaye pazarlığında emekçi kitlelerin gücünü kıracak bir stratejidir de. Avrupa Konseyi Parlamenteler Meclisi’nin 1990 tarihli ve 953 sayılı kararında, özelleştirmenin amaçları arasında, verimliliği artırmanın yanında “tekelsel kamu sendikalarının gücünü kırmak” da yer almaktadır.

⁷Tansu Çiller döneminde Türkiye’de hız kazanmaya başlayan özelleştirmeler ile ilgili erken bir değerlendirme için bkz. Tan 1992. Türkiye’de sağlık ve sigorta alanın özelleşmesine dair daha yakın tarihli değerlendirmeler için Ünlütürk-Ulutaş (2011) ve Elveren ve Elveren (2010) araştırmalarına bakılabilir.

Devletin küçültülmesi hem yarattığı ekonomik durum ile hem de getirdiği kavramlar dizisi ile, refah devletinin temel işlevi olan görece sosyal adalet sağlama misyonunun gerçekleştirilmesini imkansız kılmaktadır. Özelleştirmeler, vergi reformu ve finansal reformlar ile devletin gelirleri azalmış, yeniden dağıtım için refah sağlama imkanları azalmıştır/sınırlanmıştır.

Devletin piyasa üzerindeki denetiminin azalmasının ve özelleştirmelerin meşrulaştığı söylemsel bir zemin vardır: Yeni Kamu Yönetimi söylemi. Yeni Kamu Yönetimi, neoliberal ideolojinin kamu yönetimine getirdiği paradigma kaymasıdır. Yeni Kamu Yönetimi söylemi, kamu sektörünün küçültülmesi (Balcı, 2008), devletin sunduğu sosyal hizmetlerin sivil topluma ve özel sektörün sosyal sorumluluk projelerine bırakılması, yine refah devletinin yaygınlaştırdığı eğitim ve sosyal sigorta gibi alanlardaki devlet tekelinin kırılarak bu alanların özel sektöre açılması, sağlık ve emeklilik sigortası gibi refah devletinin temel alanlarının özelleşmesi (Gökbayrak, 2010), devletin maliyeti yüksek kimi yatırımlarının (elektrik ve posta servisleri gibi) ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi gibi olguları meşrulaştırmıştır.

Refah devletinin temel işlevlerinin budandığı bu süreç, mantıksal bir değişim yaratmadan mümkün olmazdı. Söz konusu mantıksal değişim, Mutlakçı Kamu Yönetimi (Eser v.d., 2011) anlayışından Yeni Kamu Yönetimi anlayışına geçiştir. Mutlakçı Kamu Yönetimindeki temel bazı kavram ve varsayımlar yerine Yeni Kamu Yönetimi anlayışında yeni kavram ve varsayımlar gelmiştir. Yukarıda belirtilen olguları “normalleştiren” bu paradigma kaymasında değişen temel kavramlar ve savlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Mutlakçı Kamu Yönetimi	Yeni Kamu Yönetimi
<ul style="list-style-type: none"> Bazı faaliyetler önemli ve devletin görevidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu harcamasının içeriğine yönelik belirleme yoktur. Hükümet kararıyla kamu hizmetleri belirlenir. Değişkendir.
<ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmeti kamu tarafından sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu hizmetleri piyasaya açılır. Örn. Özel emeklilik, özel eğitim, özel sağlık hizmetleri
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler vatandaşa sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler müşteriye sağlanır.
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler sosyal hak olarak sağlanır. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler bir tüketim metası olarak sağlanır.
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetler hak olduğu için talep edilebilir. Hak olduğu için herkese eşit olması gerekir. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetleri ücreti verebilen alır. Müşteri bütçesine göre hizmet kalitesine ulaşır.
<ul style="list-style-type: none"> Hizmet sunumu kâr amacı gütmmez. 	<ul style="list-style-type: none"> Hizmet kâr amacıyla sunulur.
<ul style="list-style-type: none"> Kamu personeli tarafından sunulur. 	<ul style="list-style-type: none"> Özel sektör personeli tarafından sunulur. Kalite kavramı öne çıkarılır. Çalışanlar performansa dayalı ücretlendirilir
<ul style="list-style-type: none"> Toplum merkezlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Piyasa merkezlidir.
<ul style="list-style-type: none"> Etkililik önemlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> Verimlilik önemlidir.
<ul style="list-style-type: none"> Kurumsal olarak bakım odaklıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> Piyasa ve ihalelere odaklanılır.
<ul style="list-style-type: none"> Nitelik odaklıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> Performansa yönelik standartlaşma ve dokümantasyon odaklıdır.

Emeğin Küresel Dolaşımı, Yani Uluslararası Göç, Hakların Küreselleşmesini Gerektirmektedir

Yukarıda özetlenen Yeni Kamu Yönetimi söyleminin kavramlar dizisi ile içinde bulunulan güncel durumu eleştirmek imkansızdır. Bu nedenle, yeni kavramların neleri ikame ettiğine dair farkındalık geliştirmek önemlidir. Türkiye dahil birçok ülkede Yeni Kamu Yönetiminin kavramlar dizisi giderek yaygınlaşmaktadır, ancak henüz tartışma alanımızı tamamen kaplamış değildir. Çünkü, neoliberalizm söylemi, boş bir alanın üzerine oturmamaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşından bu yana refah devletinin kurumsallaşması sürecinde birikmiş önemli bir söylem ve onun getirdiği normlar dizgesi var: İnsan Hakları. Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar ve hakların bölünmezliği ilkesi bugün hâlâ çalışma ekonomisi, sosyal politika ve hukuk gibi disiplinlerde merkezi

bir yerdedir⁸. İnsan haklarının bölünmezliği, tüm hakların aynı önemde ve devlet açısından aynı yükümlülük düzeyinde olduğu anlamına gelir (Petersmann, 2004). Bunlara ek olarak belirtmek gerekiyor ki:

- İnsan hakları tıpkı vatandaşlık gibi hak talebi, sosyal hakların talebi açısından önemli bir zemindir.

- Özellikle üçüncü kuşak haklar, yani kolektif haklar ve dayanışma haklarına odaklı tartışmaların gelişmesi gerekmektedir.

- Sosyal sorunların ulus-devlet sınırlarını aştığı bir küre-toplumsal gerçeklikte, sosyal hakların sağlanmasının da ulus-ötesi prensipleri olmalıdır.

Üretimin ve tüketimin küreselleştiği, piyasaların birleştiği bir süreçte, hakların da küreselleşmesini tartışmak gerekmektedir. Böyle bir tartışmaya başlamak için, hakların ulus-aşırılışmasına dair çelişkilerin en iyi gözlemlenebileceği ideal alan küreselleşmenin ikincil unsuru, yani uluslararası göçtür. Nitekim Birleşmiş Milletler ne zaman göçmenlerin haklarını düzenleyecek bir belge için çalışmaya başlasa, diplomatik pazarlıklar yıllar sürmekte, bağlayıcılık ortadan kalmakta, kimi ülkelerin imzalaması sorun olmaktadır (Atasü-Topcuoğlu, 2017, 13-15).

Uluslararası Göçün Refah Devleti Üzerindeki Etkileri

Refah devleti, bir ülkede uygulanan sosyal politikaların toplamından daha fazlasıdır. Refah devleti, bir ülkede üretilen mal, hizmet, bilgi ve kültürün nasıl üretildiği ile, bunların üretim araçlarının hangi toplumsal grupların tekelinde olduğuyla ve nasıl bölüşüldükleriyle ilgilidir. Dolayısıyla (ekonomik boyutta) refah devleti ulus çapında bir bölüşüm faaliyeti olduğu kadar, (ideolojik boyutta) bizim kim olduğumuzu tanımlayan (vatandaş, yardıma muhtaç kişi, özür, işsiz, emekli, hakları olan, hakları olmayan), bireyin devletle olan ilişkisini tanımlayan, hangi toplumsal grupların üretilen mal, hizmet, bilgi ve kültürün ne kadarına erişebileceğini belirleyen, dolayısıyla kimliklerimizi, ulusal ve grupsal sınırlarımızı belirleyen sürekli bir pratiktir. Bu bağlamda, uluslararası göç ile refah devleti arasındaki ilişkiyi hem refahı üretenler hem refahı bölüşenler açısından çift yönlü düşünmek gereklidir. “Göçmen işçi” ya da “yabancı işçi” gibi tanımların var olması, refahı üretenler kümesi ile, refahı bölüşenler kümesinin birebir örtüşmediğine işaret eder. Uluslararası göçmen işçiler gittikleri ülkede zenginliğin üretilmesine katkı sunarken o ülkedeki refah devleti ve zenginliğin bölüşümünde yer almamaktadırlar. Oysa emeğin yer değiştirmesi ve üretime yönlendirilmesi, refah devleti ile ilgisiz bir durum değildir; tam tersine refah devletinin ortaya çıkışında ve temelinde var olan bir durumdur.

⁸ Bkz. BM ve AB hukuksal çerçeveleri , Türkiye için bkz. Gülmez 2014 ve 2009 yılından beri aralıksız düzenlenen Sosyal Haklar ve Sosyal İnsan Hakları Sempozyumları <http://www.sosyalhaklar.net/>

Refah devletlerinin tarihsel gelişimine baktığımızda, gözden kaçmaması gereken iki nokta vardır. Birincisi, refah devleti Avrupa'da sınıf mücadeleleri içerisinde gelişmiştir (Koray, 2005; Talas, 1997). Bu sınıf mücadelesinin ortaya çıkmasında kapitalist üretimin, sanayileşmenin artması ve kitlelerin fabrikalara gelerek işçi sınıfını oluşturması vardır. Sınıf mücadelesini yapan işçi sınıfı nasıl oluşmuştur? Köylülerin şehirlere işçi olmaya gelmeleri, yani iç göç, biraz soyutlarsak, emeğin sermayenin merkezine çekilmesi ile oluşmuştur. Öte yandan, özellikle sanayi üretiminin ulus-devlet bağlamında örgütlediği 18. ve 19. yüzyıllarda sınıf mücadelesi ve refah devleti içindeki sosyal sigorta ve sosyal güvenlik gibi kazanımlar (Koray, 2005) yine ulus-devlet ve vatandaş-ışçı bağlamında elde edilmiştir. Kısacası, tarihsel olarak, refah devletinin oluşum sürecinde, çalışanlara yönelik hakların elde edilmesi, göç ile gelen yaşam ve kimlik değişimiyle (köylülükten işçiliğe geçiş), emeğin sermayenin üretimini örgütlediği yere çekilmesiyle yakından ilgilidir. Ancak bu ilgi, ulus-devlet sınırları içerisinde ve iç göç ile sınırlıdır.

Uluslararası göçle gelenlerin pek çoğu, yine bir yaşamsal değişim yaşıyorlar (işçi oluyorlar) ve yine emek sermayenin üretimi örgütlediği yere çekiliyor. Ama kimlik ve yasal statü boyutlarında göçmen, sadece “işçi” kimliğini almıyor; daha ziyade “yabancı işçi”, “misafir işçi” ya da “kaçak işçi” statüsünü alıyor. Bu da göçmenlerin hem pazarlık gücünün hem de refah devleti karşısındaki konumlarının, kimliği, statüsü ve örgütlenme imkanı olan yani “işçi” olan vatandaşa göre farklı olduğuna işaret ediyor. Farklı statüler, göç politikası ve refah devleti arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.

Refah Devleti ve Göç Politikaları Arasındaki İlişki

Refah devleti ve göç politikası arasındaki ilişki ağırlıklı olarak göçmenlere nasıl davranıldığı, hangi hakların tanındığı meselesi ile ilgilidir ve bu şekilde de tartışılmaktadır (Bkz. Ginsburg, 1994; Morris, 1997; 2002; Sainsbury, 2006; Koopmans, 2010). Ancak, refah devleti ve göç politikası arasındaki ilişki bundan ibaret değildir.

Göç ve refah devleti arasındaki ilişki basitçe bir giriş çıkış meseli değildir; mesele çok daha derin, sosyal haklar, sosyal kaynaşma, dayanışma ilişkileri gibi (Geddes, 2003) toplumun temel ilişkileri ile ilgilidir. Hakların tanınması, dayanışma ilişkileri, toplumsal kaynaşma ve tabii ki ekonomik ve demografik değişimlerden etkilenmektedir. Özellikle Avrupa Birliğinin (AB) temelini oluşturan pazarların birleşmesi amacı, işgücü pazarına giriş-çıkışların ortak kontrolünü ve göç politikası alanında güçlü bir türdeşleşme eğilimini beraberinde getirmektedir. Nitekim birçok çalışma özellikle AB çapında göç politikalarında benzeşimin altını çizmekte, bazıları (Chapkins, 2003; Cohen, 2007; Piper, 2003) duruma genel bir eğilim olarak işaret ederken, bazıları (Güneş-Ayata, 2008; Geiger, 2008) benzeşim ekseninin göçü kısıtlayıcı politikalar olduğunu da belirterek, kimi zaman “Avrupa Kalesi” (Geddes, 2000) benzetmesini de kullanarak durumu eleştirmektedir. Ortak sınır yönetimi

(Avrupa Konseyi, 2001; 2002a; 2002b; 2004; 2007; 2008), işgücü pazarına ait düzenlemeler ve mülteci alım kotalarının yıllar içindeki düşüşü gibi olgular ortak göç kısıtlama politikasını açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak bu ortak politikanın uygulanması, her ülkede gerek kendi göç tarihine göre gerekse refah devletlerinin yapısına göre ciddi farklılıklar göstermektedir. Öte yandan ne refah devleti ne de göç politikaları kendi başına bağımsız olarak oluşup zaman içinde birbirini etkiliyor değildir. Her ikisini de etkileyen ekonomik ve ideolojik etmenler söz konusudur. Tartışmanın birinci kısmında sermaye dolaşımının refah devleti üzerindeki etkisi iki boyutta incelendi: ekonomik ve ideolojik. Tartışmanın ikinci kısmı olan uluslararası göç ve refah devleti arasındaki ilişki de yine bu iki boyutta incelenmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa'nın geneline yönelik büyük çaplı işçi göçü ve post-kolonyal göçler olmuştur (Castles, 2004); savaş sonrası konjonktürde, genel olarak insan hakları söylemi gelişmiştir.⁹ Göçmen işgücüne olan ihtiyaç giderek artarken söz konusu göçmenlere çeşitli haklar tanınmıştır.¹⁰ Göçmenlere tanınan haklar yazında “denizenship” olarak bilinmektedir. “Denizenship”, vatandaşlığın siyasi haklar dışında sağladığı tüm hakların göçmenlere tanınmasıdır (Hammar, 1990).

Refah devletleri altın çağını yaşarken göçmenlerin de sosyal hakları, aile birleşimi, çalışma hakları, sosyal sigorta ve güvenceden faydalanmaları, onların da kültürlerinin değerli olduğu gibi argümanlar kuvvetlenmiş, haklar kazanılmıştır. Burada hem işçi sendikalarına üye olan göçmen işçiler önemlidir, hem de feminist hareket içinde, Avrupalı kadınlarla göçmen kadınların kadınlık zemininde buluşması, feminist hareketin göçmen kadınları da içermesi, onlara dair sosyal hak ve sosyal hizmet taleplerinin dile getirmesi önemlidir.¹¹ Ancak çalışmanın birinci bölümünde açıklanan refah devletinin aşınma sürecinde öncelikle, göçmenlerin sosyal hakları azalmıştır.

İşçi göçü, birçok Avrupa ülkesinde 1970'lerden itibaren, göçü kısıtlayıcı politikalar ile azalmaya başlamış; yerini giderek göçmenlerin aile birleşimine bırakmıştır. 1980'ler boyunca, işçi göçü ve aile birleşimi, göç politikaları çerçevesinde giderek daha da kısıtlanmaya çalışılmış; ancak 1980'ler ve 1990'lar

⁹Bu söylemin gelişmesine örnek olarak, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden başlayarak, 1951 Cenevre Sözleşmesi, ikiz sözleşmeler ve CEDAW gibi sözleşmeleri örnek verebiliriz.

¹⁰ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

¹¹ Bu noktada, siyah feminizmin Batılı ikinci dalga kadın hareketlerine getirdiği haklı eleştiriler görmezden gelinmemelidir. Ancak özellikle Almanya gibi ülkelerde AGİSRA [Arbeitsgemeinschaft gegen internationale sexuelle und rassistische Ausbeutung/Uluslararası Cinsel ve Irkçı Sömürüye Karşı Çalışma Kurumu] gibi vatandaş kadınlarla göçmen kadınların dayanıştığı ve göçmen kadınlar için hak talep ettiği dayanışma örnekleri de önemlidir. Bu tür dayanışmalarla haklar kazanılmış ve bu gruplara yönelik sosyal hizmet sunumunu sağlamıştır.

boyunca mültecilerin Avrupa topraklarına kabul edilmesi sürmüştür.

1990'lar boyunca Yeni Kamu Yönetimi anlayışının yayılmasıyla bazı sosyal hizmetler yerel yönetimlere devredilmiştir (KGSt, 1993; Kickert,1997; Kuhlmann ve Fedele, 2010). Yine, 1990'lardan itibaren Avrupa genelindeki göç politikaları bağlamında bazı göçmenler (ekonomik olarak üretken olanlar) makbul iken, bazılarının gelmesinin istenmemesi, ekonomik olarak üretken olmayan, emeği vasıflı olmayan göçmenlerin refah devletine yük olduğu söylemi de yayılmaya başlamıştır.

Farklı göçmenlere uygulanan farklı politikalar, refah devletlerinin yapısal özellikleri ve ülkelerin göç tarihleri ekseninde değişmektedir. Ancak, 1980'ler ve 1990'lardaki kırılma noktalarından anlaşılacağı gibi, refah devletinin küçülmesi ve göç politikalarının göçü kısıtlayıcı hale gelmesi arasında bir eşzamanlılık vardır. Ancak her ülke kendine özgü biçimlenmiş olan refah devleti ve göç politikaları dahilinde bu kısıtlamayı uygulamaktadır.

Farklı Refah Devleti Modellerinde Göçmenlere Yönelik Farklı Tutumlar – İsveç ve Almanya

Refah devletlerini, anaakım yazın (Esping-Andersen, 1990) üç temel sınıfa ayırmaktadır: (a) sosyal demokrat model: bu modelde bireyin refahının sağlanmasından devlet sorumludur ve haklar ulus devlet içinde evrensel olarak uygulanır. Daha çok kazananlardan daha çok vergi alan, yeniden bölüştürücü bir vergi sistemi söz konusudur. Bu modeldeki ülkelerde genelde gayri safi milli hasıla yüksek, zaman içinde genişleyen bir orta sınıflaşma söz konusudur. Buna örnek olarak başta İsveç olmak üzere Kuzey ülkeleri verilmektedir. (b) muhafazakar model: gelişmiş bir refah hizmetleri yelpazesi vardır. Refahın sağlanmasından bireyin kendisi ve ailesi sorumludur, ancak devlet de sorumludur. Refah hizmetlerinden yararlanmak prim ödeme ile doğru orantılıdır. Almanya bunun en klasik örneğidir. (c) liberal model: refahın sağlanmasından esasen birey, aile ve piyasa sorumludur. Devlet çok gerekli durumlarda geçici yardım sağlar. Kamunun sağladığı, refah hizmetleri kısıtlı, kısa süreli ve muhtaçlık koşullarına bağlıdır. Kimi refah hizmetleri, emeklilik, sağlık gibi özel sektör ve özel sigorta aracılığı ile piyasaya bırakılmıştır. Buna örnek olarak da Amerika Birleşik Devletleri düşünülebilir. Bu üçlemeye Ferrera (1996) bir de Güney modelini eklemiştir. İtalya gibi örnekler bu sınıflamada yer almaktadır. Bu modelde, devlet sınırlı hizmet sunmaktadır, zaten kamu gelirleri düşüktür, refahın sağlanmasında geleneksel dayanışma, daha somut ifade etmek gerekirse, aile bağları önemlidir. Bu çalışmada, Avrupa'da daha yaygın olan, refah devletinin daha çok hizmet sunduğu sosyal demokrat ve muhafazakar model üzerinde durulmaktadır ve her iki refah devletine en sık verilen örnekler olan, pek çok batı Avrupa ülkesinde olduğu gibi yakın zamanda aşırı sağ partilerin %10'un üzerinde oy alarak parlamentoya girdiği (bkz. Minkenberg, 2013) İsveç ve Almanya incelenmektedir.

İsveç Örneđii

Sosyal demokrat refah devleti deyince ilk akla gelen örneklerden birisi, yüksek gelir seviyesi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin görelili azlığı, geniş orta sınıfı ve geniş sosyal haklar ve hizmet yelpazesi ile İsveç'tir. İsveç'te uluslararası göç yakın tarihte, Fransa ve Almanya'dakine benzer bir şekilde seyretmiştir. 1950-1970'ler arasında işçi göçü almıştır. 1972'den itibaren ise gelen işçi göçünü durdurma politikaları başlamıştır; ancak siyasi mültecilerin göçü devam etmiştir. 1990'larda Balkanlar'dan çok sayıda mülteci İsveç'e gelmiş; 2000'lerden sonra ise uluslararası göç ile gelen aile birleşimleri söz konusu olmuştur (Borevi, 2014). AB içinde en çok mülteci kabul eden beşinci ülke olan İsveç, 2008 yılında tekrar işçi göçünü kabul eden bir politika benimsemiştir. 2012 yılı Hükümet istatistiklerine göre, İsveç toplumunun %15'ini göçmenler oluşturmaktadır; ilaveten 400,000 göçmen asıllı vatandaş bulunmaktadır. Göçmenler yoğunluk sırasıyla Finlandiya, Irak, eski Yugoslavya ülkeleri ve İran'dan gelmişlerdir.

Borevi'ye (2012) göre, İsveç'te göçmenlerin entegrasyonu 1960'lardan itibaren "göçmenler ekonomiye ve refah hizmetlerine dahil olmalılar" anafikri üzerinden tartışılmış, gelen emek göçmenleri hali hazırdaki refah rejimine vatandaşlar gibi entegre edilmiştir. 1968'de hükümet, göçmenlerin aynen vatandaşlar gibi refah devleti sisteminde içermeleri gerektiğini ilan etmiştir. Refah sistemindeki bu kapsayıcı yaklaşım ve uygulama, göç politikası açısından 1975'te şu argümanı getirmiştir: göç ve azınlık politikaları dahilinde herkes, vatandaşlar ile aynı şekilde refah sistemine eklenir, o halde, göçmenlerin kabulü altyapının kapasitesine göre olmak zorundadır. Borevi (2012), İsveç refah rejiminin göç ile ilgili bu entegrasyon mantığını şuna bağlar: II. Dünya Savaşı sonrası İsveç'te, toplumsal entegrasyon ve refah devletinin kapsayıcılığı, milli kimliğin inşası projesinin temel bir unsurudur. Genelde pek çok ülkede geçerli olan vatandaşlık bağının kan ya da doğum yeri üzerinden kurulması mantığıdır. Ancak İsveç örneğinde bu klasik mantığa alternatif olarak *İsveç'te yaşayanların İsveçli kabul edilmesi* mantığı (ve bu alternatif mantık dahilinde vatandaşlık statüsünün kan ya da doğum yeri temelli olmaması mantığı) söz konusudur. İsveçli olmanın refah devletinin bir parçası olmakla tanımlandığı bu resmi projede, göçmenlere yaklaşım ve onların entegrasyonu da refah rejimine eklenmeleri üzerinden düşünülmüştür.

Bu kapsayıcı tablo, baştan sıkı tutulan göç etme kapıları ile sağlanabilmektedir: emek göçü ile gelenler önce çalışma izni ve bununla birlikte oturma izni almaktadır, ancak bu şekilde gelen göçmen ilk günden itibaren refah sistemine dahil olmaktadır. İsveç örneğindeki bir diğer pozitif unsur ise çokkültürlülüğe yaklaşımdır; İsveç, kamu okullarında anadili derslerinin verilmesi, azınlık derneklerine ödenek ayrılmasında görüldüğü gibi, göçmenlere genel sistem içinde yer vermiştir. Çokkültürlülük yaklaşımı refah devleti tartışmasında kendine özgü bir grup olan tüm Kuzey ülkelerinde bir şekilde uygulanmaktadır. Ancak bu yaklaşımın her Kuzey ülkesinde

İsveç'teki kadar bonkör uygulandığı da iddia edilemez.¹²

2014 genel seçimlerinden sonra İsveç'te göçmen karşıtı söylemler sağ parti İsveç Demokratları popülerlik kazanmaya başlamıştır (Deloy, 2014). 2018 Eylül ayında yeni genel seçimler yaklaşırken yıllardır iktidarda olan sosyal demokratlar arasında da göç politikası konusunda karşıt görüşler siyasi tartışmayı belirler hale gelmektedir (New Europe, 25.Nisan.2018). Sağ söylem ve göçmen karşıtlığının halk içinde popülerleşmesine paralel olarak göçü ve göçmenlere sağlanan hakları kısıtlamaya yönelik bir dizi yeni yasal düzenleme de söz konusudur.

2016-2018 yılları arasında İsveç devleti, “Avrupa Birliği üyesi devletlerin büyük sığınma başvurusu sayıları ile gelen sorumluluğu paylaşmadıkları bir zamanda, İsveç'e gelen sığınma başvurularını azaltacak bir dizi geçici önlem almıştır” (İsveç Adalet Bakanlığı, 2018). 2016 yılında yapılan yeni yasal düzenlemeler ile, İsveç İltica Prosedürü, göçü kısıtlama eğiliminde olan Avrupa Birliği müktesebatı ile daha uyumlu hale gelmiş. Her yıl İsveç parlamentosu tarafından desteklenen 1700-1900 kişilik mülteci kotası (Kupsky, 2017) dışında kalan mültecilere, statüleri belirlendikten sonra sadece 3 yıl süre ile oturma ve çalışma izni süreci kısıtlaması getirilmiş, bu kişilerin aile birleşimi de kısıtlanmıştır. 2015 yılından itibaren, refakatz çocuklara verilen oturma izinlerine de süre kısıtlaması getirilmiş ve bunların güvenli geri dönüşleri için yasal düzenlemeler ve uluslararası işbirliği organizasyonları yapılmaya başlanmıştır (İsveç Adalet Bakanlığı, 2018).

İsveç'teki son gelişmeler de uluslararası emek göçü dışında gelen ve güncel göç hareketleri içinde önemli bir yekûn oluşturan iltica hareketlerinin düzenlenmesinde kısa süreli oturma ve kısa süreli çalışma izinlerinin öne çıktığını göstermektedir. Bu durum, düzensiz göç ile gelenlerin sayılarının azaltılması ve oturma ve çalışma izninin bir arada düzenlenmesi ile göçmenlerin refah sistemine entegrasyonunu sağlıyor gibi gözükmektedir. Ancak, çalışma izninin en çok 3 yıl ile sınırlı olması ve geri dönüş sürecinden sonra da ne olacağının belirsiz olması, düzensiz göç ile gelen ancak kayıtlı çalışan göçmenlerin çalışma ile elde ettikleri sosyal hakları da geçici hale getirmektedir. Son gelişmeler ile sosyal demokrat modeldeki, evrensel haklar ilkesinin refakatsiz küçükler ve kota dışı mülteciler için geçersiz kılındığı, refah devletinin en önemli kazanımı olan emeklilik gibi birikimlerden faydalanamamalarını da beraberinde getirmektedir.

Almanya Örneği

Tartışmaya Avrupa'daki güçlü refah devletlerinden birisi olan, muhafazakar refah devleti olarak sınıflandırılan, ve “sosyal bilimler ve kültür bilimleri alanında yapılan

¹² Norveç ve İsveç'te göçmenler var olan refah devleti sisteminden faydalandırılmaktadır. Diğer bir sosyal demokrat model örneği olan Danimarka'da, göçmenlere verilen refah sistemi olanakları daha sınırlıdır (Bay v.d., 2013); örneğin, anadili eğitimi için kamu okulları değil, özel okul açılması teşvik edilmiştir (Hedefoft v.d., 2006).

ampirik çalışmaların hepsinde bir göç ülkesi olarak resmedilen” (Bade, 2012: 40) Almanya'dan somut örnekler getirmek mümkündür.

Bade'ye (2012) göre, Almaya örneğinde entegrasyon, kamusal tartışmada resmedildiği halinden ve diğer birçok ülkeden daha iyi bir noktadadır. Gerçekten de, kimlik pazarlığı eksenindeki katı söylemleri bir yana ayırıp göçmen-refah devleti ilişkisine *meta olmaktan çıkarma (decommodification)* ve tabakalaşma açısından baktığımızda, Almanya örneğinde iyi özellikler bulunmaktadır. İkinci kuşak göçmenler arasında üniversite okuyup orta sınıf profesyoneller arasına girenlerin sayısı bir hayli yüksektir. Süresiz oturma izni alanların kültürel, iktisadi ve siyasal hayata katılım hakları vatandaşlarınkine yakındır. Ancak göçmen açısından zor olan, süresiz oturma iznini alabilmektir.

Alman sistemi, çalışma odaklı olduğu için göçmenlere de çalışmaları üzerinden haklar tanımıştır. Sosyal yardım ve hizmetlere ulaşmanın temel koşulu çalışmaktır. Ancak göçmen işçilerle Alman vatandaşı olan işçiler arasında sistemden yararlanma miktarında anlamlı farklar olduğunu çeşitli çalışmalar (Ginsburg, 1994; Morris, 1997; 2002; Sainsbury, 2006) ortaya koymaktadır: Sistemden faydalanma (a) kazançla (b) ne kadar süreyle ve ne kadar prim ödendiğiyle doğru orantılı olduğu için iki grubun faydalanma seviyesi arasında anlamlı bir fark oluşmaktadır; zira göçmen işçilerin kazancı vatandaşlara oranla daha düşük, dolayısıyla kazançları, prim boyutları ve ödeme süreleri daha az olduğu için sistemden yararlanma oranları da daha düşüktür. Kısaca, vatandaş olan çalışanlar, göçmenlere göre sistemden daha fazla ve yüksek miktarda yararlanmaktadır. Bu bağlamda 1990'lar boyunca göçmenler, sosyal sistemden giderek daha fazla yararlanmalarına rağmen, Alman sosyal sisteminde net fayda oluşturuyordu. 1990'ların sonundaki resme dair Kurthen'in (1998) çalışmasından ilginç bir bulgu olarak şu aktarılabilir: Göçmenlerin işsizlik oranı vatandaşlara göre daha yüksek olmasına rağmen, vatandaşlar göçmenlerden daha yüksek işsizlik ödemesi almaktadır. Bu resmin altındaki neden yukarıda değindiğimiz, sistemden yararlanma miktarının kazançla ve prim ödeme süresine bağlı olmasıdır.

Göçmenlerin sosyal sigorta ve sosyal hizmet sistemleriyle olan ilişkisinin önemli bir diğer özelliği de süreksizliktir. Göçmenler sosyal yardım ve sosyal hizmet alabilseler dahi bu durumları uzun sürmez. Çünkü oturma izninin yenilenmesi, kişinin kendi ayakları üstünde durabilmesi, çalışıyor ve kendi masraflarını karşılıyor olması koşuluna bağlıdır (Diehl ve Blohm, 2003). Bu durumda sosyal yardımla geçinen bir göçmenin oturma izninin yenilenmesi söz konusu olmamaktadır.

Öte yandan, kısıtlı çalışma izni alanlar, yasal göçmenlerin içinde kendilerine has bir dezavantajlı grup oluşturmaktadırlar. Kısıtlı çalışma izni bir işe ya da bir işverene bağlı kalmakla kısıtlı bir izindir. Bu iznin de yenilenmesi için çalışıyor olmanın yanında kendi kendine bakabilme durumunun da ispatlanması ve beş yıl süreyle sigorta primi ödeme koşullarının yerine getirilmesi gerekmektedir. Süresiz oturma izni alabilmek için ise gerekli oturma süresinin tamamlanmasında eğitim ve

bakım süreleri sayılmamaktadır. Bu koşul özellikle kadınlar ve gençler için bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere, Almanya'daki göç politikası ve refah rejimi etkileşiminde göçmenler üretime net fayda bırakmaktadır. Ancak yine de 2014 yılından itibaren göçmen karşıtı sağ söylem Almanya'da giderek daha belirgin hale gelmektedir. Bu süreçte en dikkat çekici iki örgütlenme, PEGİDA ve AfD'dir. PEGİDA (Patriotische Europäer Gegen die Islamisierung des Abendlandes – Batı'nın İslamleşmesine karşı vatansever Avrupalılar) 2014 yılında Dresten başladıkları Pazartesi yürüyüşleri ile başlayan bir toplum hareketidir. Almanya'da aşırı sağın yükselişine dair Best ve arkadaşlarının (2016) çalışması 2014 ve 2015'te Avrupa'nın çeşitli kentlerinde yaşanan terör olaylarının göçmenlere karşı olan tutumu değiştirdiğini belirtmektedir. 2015'te Almanya'nın yeni mülteciler kabul etmesi ile “Merkel gitmeli” sloganı ile PEGİDA kampanyaları hız kazanmıştır. Bir sivil toplum inisiyatifi olan PEGİDA'nın talepleri arasında, göçmenlerin suç işlemesine sıfır tolerans, Avrupa'nın Hristiyan kültürünün korunması ve paralel toplumların red edilmesi yer almaktadır¹³.

İlaveten, AfD (Alternative für Deutschland- Almanya için Alternatif) partisi, aşırı sağın Alman siyasi arenasındaki temsilcisidir. AfD'nin gücü yıllar içinde giderek artmaktadır. 2017'de gerçekleşen genel seçimlerde AfD meclise üçüncü parti olarak girmiştir. 2018 yılında Hristiyan Demokratlar ve Sosyal Demokratların büyük koalisyon hükümetini kurması ile AfD anamuhalefet partisi haline gelmiştir.

Göçmen karşıtlığı ve bu karşıtlığın göçmenlerin refah sistemine erişimlerini engellemek teması üzerinden ne denli yaygınlık kazandığına Birleşmiş Milletler Göçmen Paktının federal mecliste oylanması süreci açıkça göstermektedir. BM Göç Paktı, hukuki bağlayıcılığı olmayan ülkelerin niyet beyanı ve prensipleri kabul ettiklerini gösteren bir belgedir. AfD paktın imzalanmasına şiddetle muhalefet etmiş, Paktın Almanya'nın ulusal egemenliğine karşı olduğunu, göçmenlere refah sistemine ulaşma hakkı verilmesi prensibinin kabul edilemez olduğunu, çünkü bu prensibin Almanya'ya daha fazla göçmen gelmesine neden olacağını savunmuştur¹⁴. Federal meclis oylaması, 372 evet, 153 hayır ve 141 çekimser ile pakt kabul edilmiştir¹⁵. Hayır oyları AfD'den gelirken, düşündürücü olan, Yeşil Parti ve Liberal Partinin çekimser oy kullanmalarıdır. Günümüzde Almanya'da hem PEGİDA hem de AfD'ye karşı anti-faşizm temalı ciddi bir halk muhalefeti de söz konusudur¹⁶, ancak aşırı sağın

¹³ (bkz. <https://www.pegida.de/>)

¹⁴ AfD parti liderlerin konuyla ilgili açıklamalarını ulaşmak mümkündür.

Bkz. <https://www.afd.de/weidel-gauland-die-zustimmung-zum-migrationspakt-wird-die-unkontrollierte-einwanderung-nach-deutschland-befluegeln/>
<https://www.afd.de/alexander-gauland-staatsrechtler-bestaetigen-position-der-afd-fraktion-zum-migrationspakt/>

¹⁵ bkz. <https://www.tagesschau.de/inland/migrationspakt-115.html>

¹⁶ Örneğin, 2014 yılında Köln'de Antifaşist eylem birliği-Sağ'a karşı Köln (Köln gegen Rechts-antifaschistisches Aktionsbündnis) kurulmuştur bkz.

göçmen karşıtlığı söylemi ile giderek popülerleşmesi dikkat çekicidir.

Refah Devleti ve Göç İlişkisinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Etkileri

Almanya 1950-1960 yılları arasındaki ekonomik atılımında işgücü açığını kapatmak için çeşitli ülkelerden işçi göçü anlaşmaları ile (Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1967)) göçmen kabul etmiştir. 1973'teki petrol krizine kadar yaklaşık dört milyon kişiye ulaşan bu emek göçünün çoğunluğunu erkekler oluşturmaktaydı (Seifert, 2012). Çalışıp para kazanmaya giden erkekler daha sonra ailelerini yanlarına almışlardır, özellikle 1973 krizi ile işçi göçü alımının durmasının ardından aile göçü hız kazanmıştır (Rittersberger-Tılıç et al. 2012). 1983'te geri dönüş teşvik edilmiş, 1990'larda pek çok mülteci kabul edilmiştir (Seifert, 2012). Mülteci kabulü dışında, bu süreçte oturma izni esasen çalışana, (kadın ve çocuk göçünün aile birleşimi şeklinde olduğu göz önünde tutulursa) yani ailenin babasına veriliyordu. Oturma, diğer aile bireyleri açısından bireysel bir hak değil, babaya bağlı olarak yararlanılan bir hak idi; 1990 yılındaki Yabancılar Kanunu ile, aile birleşimi vasıtasıyla göçmenlere bireysel oturma izni verilmesinin yolu açıldı, ancak yine beş yıl süreyle çalışma koşulu olduğu için, kadınlar bu izinden kolayca yararlanmadılar. Bu da göçmen aileler içinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin sürmesine, göçmen kadınların çok uzun süre ekonomik özgürlüklerine kavuşamamalarına ve ataerkil kalıpların bu gruplar içinde güçlenmesine etki etmekteydi.

Bu ve benzeri kurallar göçmen ailelerde “tek ekmek kazananlı”, “erkeğin ekmek kazandığı” aile modelini yaratmıştır. Erkeğin ekmek kazandığı, kadının evkadını olduğu, devlet destekli bir model söz konusudur. Bu model göçmen topluluklarda geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmiştir; kadın göçmenlerin entegrasyonu ve ekonomik özgürlüklerini kazanmalarını ise zorlaştıran bir faktör olmuştur..

İsveç ve Almanya örneklerinde de görüldüğü gibi refah devleti ve göç politikalarının birbirine doğrudan değdiği alan, sınır ya da vize politikasının ötesinde, refah devletinden faydalanmaya kimlerin hakkı olduğunun tanımlanması meselesidir. Refah devletine katılmaya ve ondan faydalanmaya hakkı olanların tanımlanması sadece vatandaşlar arasında bir ayrımı göstermez (çünkü bu ayrım farklı refah devleti rejimleri bağlamında değişmektedir), aynı zamanda “istenilen ve istenmeyen” göçmenler arasındaki ayrıma da işaret eder. Böylece Avrupa'da refah devleti, göçü düzenlemenin bir iç-aracı haline gelmiştir; refah sistemlerine ulaşımı sağlanan göçmenler istenirken diğerleri dışlanmaktadır; son zamanlarda özellikle

<http://gegenrechts.koeln/gruppen/>. Göçmen karşıtı örgütlenme olan PEGİDA'nın kuruluşunu dördüncü yılında kurulduğu kent olan Dresden'de 10.000 kişinin katıldığı büyük bir protesto yürüyüşü yapılmıştır. Bkz. <https://www.dw.com/de/breiter-widerstand-gegen-pegida-jahrestag-in-dresden/a-45975282>

mülteciler de refah sisteminin bu zorlayıcı ve disipline edici yanına maruz kalmaktadırlar (Geddes, 2003:152-154). Özellikle 2000'lerden itibaren etkinleşen ortak sınır politikaları, geri kabul anlaşmaları, azalan mülteci kotaları gibi verileri göz önüne aldığımızda Geddes'in bu tespiti daha çarpıcı hale gelmektedir.

Bu tespite Amerika ve İngiltere'den de somut örnekler verebiliriz: Amerika'da 1996 "Personal Responsibility Act Welfare Opportunity Reconciliation Act" (Kişisel Sorumluluk Yasası Refah İmkânı Mutabakat Kanunu) ile ardından 2002'de yapılan refah reformu ile göçmenlere sunulan sosyal hizmetler ve yardımlar kısıtlanmıştır. Bu reformla sistemden yararlanan yaklaşık 1 milyon göçmen sistem dışı kalmıştır (Sainsbury, 2006). Benzer biçimde, 2000'lerin başında İngiltere'ye odaklanan çalışmalar (Morris, 2002), aile birleşimi ve çalışma izni koşullarının zorlaştığını, sosyal yardımların giderek göçmen ve mültecileri yararlanıcı tanımının dışında bıraktığını, böylece haklar açısından bir tabakalaşma yaratıldığını göstermektedir.

Refah Devleti Geleneğindeki Dayanışma Kültürü ve Göçmenlere Yaklaşım

Jaeger'e (2009) göre liberal modeldeki ülkelerde muhafazakar modele kıyasla, yoksullara ve işsizlere yönelik daha sınırlı politika ve az hizmet söz konudur. Aynı şekilde, muhafazakar modelde de sosyal demokratlara göre yoksul ve işsizler daha az düşünülür. Yoksul ve işsizlerin genelde toplumların "öteki"leri olduğu düşünülürse, farklı modeldeki yoksul ve işsizlere olan yaklaşımın, diğer bir toplumsal öteki grubu olan göçmenler için de geçerli olabileceğini kolayca düşünebiliriz. Nitekim, Wodak ve Boukala (2015), Avrupa kimliği üzerine yaptığı söylem analizinde, 2008 krizinden sonra, kültürel farklılıklardan duyulan radikal endişe, güvenlik arayışı ve biz/'gerçek Avrupalı' ve öteki olan göçmenler kavramsallaştırmasının öne çıktığını göstermektedir.

Bu sınıflama çalışmalarını şöyle de okumak mümkündür: Güney modelini muhafazakar model içinde daha sınırlı hizmetlerin sunulduğu bir alt grup olarak düşünürsek, ülkeler bireye refahın sağlanmasında kimin sorumlu olduğu (birey/aile, piyasa ve devlet) ve hakların herkese ne kadar açık olduğu (a. herkese açık, b. çalışana çalıştığı kadarı ile açık, c. sadece satın alabilene açık) kıstaslarına göre farklılaşmaktadır. Başka bir deyişle, toplumlar bireylere refahın sağlanmasında değişen ölçülerde a. geleneksel dayanışma ağları (aile bağları), b. başarı ölçütlü kurumsal dayanışma (kamu sigortaları) ve c. dayanış(a)mama arasında farklılaşan refah devleti kültürlerine sahiptir. Devlet-vatandaş ilişkisindeki bu kültür ne kadar paylaşımcı ise göçmenlerin refah devletine eklemlenmeleri de o kadar kolay ve yaygındır.

Refah devleti sadece "bizden olanlara" hizmet etmelidir anlayışı (Andersen ve Bjørklund, 1990:212) yazında refah devleti şovenizmi olarak adlandırılmaktadır (Mewes ve Mau 2012, van der Waal v.d., 2013). Nitekim bazı çalışmalar (Van der Waal v.d., 2013) gösteriyor ki sosyal demokrat refah devleti modelindeki ülkelerde

göçmenlerin refah devletinden yararlanmaları diğer ülkelere göre daha fazladır. Öte yandan farklı refah rejimlerinde göçmenlere yönelik kamuoyunu inceleyenler (Van der Waal v.d., 2013) sosyal demokrat rejimlerde kamuoyunun diğerlerine göre daha ılımlı olduğunu da tespit etmiştir. Yine, aynı çalışma, çeşitli ülkelerde düşük nitelikli emeğe olan talep artsa bile göçmenlere yaklaşımın olumlu hale gelmediğini göstermektedir. Bu, göçmenler açısından çok kritik bir bulgudur, zira Batılı ülkelerde göçmenlerin çoğu düşük nitelikli işlerde çalışmaktadır ve öyle görünüyor ki, onların sundukları hizmetlere olan talep varlıklarına karşı hoşgörü getirmemektedir.

Van der Waal ve arkadaşlarının (2013) ulaştığı bir diğer sonuç ise, ülkelerde gelir adaletsizliği arttıkça refah devleti şovenizminin de arttığıdır. Eşitsizliğin daha çok olduğu toplumlarda, görelî yoksulluk daha fazladır, görelî daha zengin olan grupların kendilerine göre daha yoksul olanları “normal dışı” görmesi yaygındır. Yoksulluğu ötekileştiren bu bakış, ekonomik statü merdiveninin her basamağındaki grubun kendinden aşağıdakileri ötekileştirdiği bir ortak kültür anlamına gelmektedir. Böylesi bir toplumsal algı silsilesinde, genel olarak göçmenler, özellikle de düzensiz göçmenler, en alt ve en hor görülen sıradadır.

Toplumsal dayanışma kültürünün geleneksel ağırlar ya da devlet-vatandaş ilişkisinde kurumsallaşmış olmasının genel olarak yoksullara ve göçmenlere olan yaklaşımı etkilediği görülmektedir. Peki, göçmenlerin refah devletine katılımına ilişkin haklarını sadece kültür değil ekonomik katkıları üzerinden de tartışmak gerekmez mi?

Göçmenlerin Refahın Üretiminde Payı

1980'lerde üretimin esnekleşmesiyle beraber sermaye, sömürgecilik döneminin ardından Batılı olmayan ülkelerin hammadde ve emek gücüne yeniden ulaşabilmiştir. Ulaşım teknolojilerinin gelişmesi ile de insan hareketliliği bölgesel sınırları aşmış, ulus-aşırı emek hareketliliği hızlanmıştır. Giderek hacmi ve hızı artan uluslararası göç ile insanlar sermayenin kısıtlı olduğu yerden daha yoğun olduğu yerlere doğru, yani çevreden merkeze¹⁷ doğru, hareket etmektedir.

O zaman açıktır ki, üretimin esnekleşmesi ile merkez ülkelerdeki refah birikiminin bir bölümü uluslararası dolaşan sermayenin emeğin görece ucuz olduğu bölgelerde örgütlediği üretim ile, yani çevre ülkelerdeki emeğin katkısıyla, sağlanmaktadır. Öte yandan, işçilerin çevreden merkeze olan hareketliliği ile, merkez bölgelerdeki üretimin ve dolaşısıyla sermaye birikiminin bir kısmı da göçmen emeği üzerinden

¹⁷ Burada merkez ve çevre kavramları Wallerstein'nın Dünya Sistemleri Kuramında bahsedilen merkez ülkeler, yarı-çevre ülkeler ve çevre ülkeler sınıflamasına atfen kullanılmaktadır. Dünya sistemleri teorisinde kapitalizmin merkezi olan ülkeler daha sermaye yoğun işlerde uzmanlaşırken, geri kalanlar daha emek yoğun işlerde uzmanlaşırlar. Bu durum ülkeler arasındaki ekonomik hiyerarşilerin sürekliliğini sağlar. Daha fazla bilgi için bkz. Wallerstein, 2004.

sağlanmaktadır. Kısacası, günümüzde gelişmiş ülkelerdeki refahın birikiminde hem uluslararası sermaye dolaşımı hem de uluslararası göç sayesinde çevre ülke insanların emekleri ve bedenleri kullanılmaktadır.

Göç, üretim ve refahın üretimiyle doğrudan ilişkilidir, bu nedenle de göç, refah devletiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak refah devleti, üretimin nimetlerinin bölüşümünü ulus-devlet içinde tasnif etmektedir. Halihazırda refahın oluşumuna katkı veren emek ve sermaye arasında gözetilen kısmi denge vatandaşlığın sınırları içerisindedir. Oysa, özellikle de göçmen emeğinin refah devletlerinin yeniden bölüşüm sürecinin dışında kalması refah devletinin ana fikri olan sosyal adaletin görece olarak sağlanması bağlamında etik ve normatif bir sorundur.

Göçmenlerin Buldukları Ülkenin Refah Sistemine Doğrudan Katkıları

Göçmenler çalıştıkları ülkelerde sadece refahın üretimine değil, refah sistemine de doğrudan girdi sağlamaktadırlar. Boeri'ye (2006) göre, uluslararası göçün, refahın büyüklüğü ve sürdürülebilirliği üzerinde iki önemli etkisi vardır: (a) Avrupa özelinde bakıldığında, nüfus yaşlanma eğilimindedir. Dolayısıyla çalışanlar yani aktif sigortalılar ile pasif yararlanıcılar arasındaki denge bozulmaktadır. Bu ülkelerde, üretim sadece kendi vatandaşlarıyla sınırlı kaldığı takdirde uzun vadede refah sistemi zayıflama eğilimindedir; bu da sürdürülebilirliği olumsuz etkiler. Ancak yurtdışından gelen göçmenler emek pazarına dahil olarak, sisteme katkı paylarını ödeyerek refah sisteminin sürdürülmesine yardım etmektedirler. (b) Kimi zaman ise göçmenler istemsiz olarak refah sistemini net pozitif etkilemektedir. Bu durum özellikle geri dönüş göçünde söz konusudur. Yabancı ülkede emekliliğe hak kazanacak kadar uzun çalışmayan göçmenin ödediği katkı payları- tek ödemelik tazminat alsalar bile - sisteme net artı bırakmaktadır.

Öte yandan, göçmenlerin ev sahibi topluma külfet olduğu savı, kamuoyu ve sağ eğilimli politikacılar tarafından sıkça vurgulanmaktadır. Bu sav, eğitim seviyesi düşük, emeği kalifiye olmayan, bu nedenle yoksul olan ve ev sahibi ülkeden sosyal yardım ve sosyal hizmetler alan göçmen kitleler portresi çizer. Yazın (Boeri, 2006) göstermektedir ki Avrupa Birliği içerisindeki kamuoyu bu portreye inanma eğilimindedir. Avrupa kamuoyu, göçmenlerin refah devleti açısından “net yük” olduğunu ve “refah devletini istismar ettiklerini” düşünmektedir.

Oysa, göçmenleri özellikle Avrupa ülkeleri açısından mali külfet olarak tartışanlar, çoğu zaman baştan iş bularak ya da evlenerek (dolayısıyla kendisini destekleyecek birisini ilk başta bularak) gelenler dışındaki göçmenlerin çoğunun zaten düzensiz göçmen olduğunu, yasal olmayan göçmen statülerinin bir sonucu olarak da çoğu zaman sosyal yardım ya da hizmetlerden yararlanamadıklarını görmezden gelmektedir. Düzensiz göçmenler, Avrupa'da ve gittikleri diğer ülkelerde kayıt dışı çalışmakta ve üretimde buldukları halde sosyal refah devletinden faydalanamamaktadırlar. Bu grubun çoğunluğu ev hizmetlerinde ve

temizlik sektöründe çalışan göçmenler (Dedeoğlu, 2006), seks sektöründe çalışan düzensiz göçmenler, yine tarım ve inşaatlarda çalışan düzensiz göçmenler ve insan ticareti mağdurlarıdır.

Göçmenlerin Refah Devletinden Faydalanma Hakları Var mı?

Düzensiz göçmen işçiler- Yeni Kamu Yönetimi mantığına göre- sosyal hizmetlerin müşterisi olamıyorlar, ancak refahı üreten insanlar olarak insan hakları bazında onlar için de hizmet talep edilmesi mümkündür ve etik bir zorunluluktur. Bu da yaşanan paradigma kaymasına dur denilmesiyle ilgilidir.

Kısıtlı bir bakış açısıyla, kayıtdışı çalışanların zaten refah sistemine katkı payı ödemediği ve dolayısıyla refah sisteminden yararlanmamalarında bir adaletsizlik olmadığı söylenebilir. Ancak refah devletini ve sosyal hizmetleri sadece ödenen katkı payları ile girdisi oluşan ve ona göre dağıtım yapan bir devlet aygıtı olarak düşünmek ne kadar yeterlidir? (Katkı payı argümanı ancak devletin de şirket olarak kurgulandığı, hizmet alanın hakkını alan vatandaş değil, ücretini ödediği hizmeti satın alan müşteri olduğu, neoliberal söylem dahilinde mantıklı olur.) Refah devleti kavramı, eğitim, sağlık, belirli bir refah düzeyi sağlarken ülkede yapılan ya da ülke sermayesi ve onun kullandığı emek tarafından üretilen tüm mal ve hizmet üretiminin, yani tüm refahın, görece adaletli dağılımıyla ilgilidir.

Aksi halde, işsizlik, ya da çalışmayacak durumdaki (örneğin doğuştan engelli) vatandaşlara sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin de olmaması gerekirdi. Bu noktada açıktır ki, bir paradoks söz konusudur. Tartışmayı sadece katkı payı üzerinden yürütmek, temelde ortaya konan tüm mal, hizmet ve kültürle oluşan toplam değerın görece adaletli paylaşımının gerekliliğinin üstünü örtmekte, bu önemli unsuru tartışma alanı dışına çıkartmaktadır. Sadece katkı payı verenlerin hizmet alması yaklaşımı, refah devleti ve onun birer parçası olan sosyal sigorta, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerin vatandaşlık hakkı olarak sağlanması gerekliliğini reddeder.¹⁸ Katkı payı yaklaşımı, mutlakçı kamu yönetiminden yeni kamu yönetimine olan paradigma kaymasında bir geçiş zemini olmakta, günümüz ideolojik ikliminde neoliberalizm söylemi ile birleşmektedir.

¹⁸Burada belirtmek gerekir ki, katkı payı ile hizmet alımı arasındaki ilişkinin önemi hem liberal hem de muhafazakar refah devleti (Esping-Andersen,1990) anlayışlarında mevcut bir ortak noktadır. Ancak bu tür refah devletlerinde klasik anlayış, neoliberalizmin önerdiği müşteri ve ücret karşılığı refah hizmeti anlayışından farklıdır. Öyle olmasaydı ne İngiltere'de Milli Sağlık Mekanizması, ne de Almanya'da işsizlere ve evsizlere verilen sosyal destekler olurdu. Ancak katkı payını önemseyen sistemlerin liberal felsefi kökeninden gelen, vatandaşın refah sisteminden ödediği katkı payıyla doğru orantılı biçimde hizmet alması pratikleri, neoliberal sistemin önerdiği Yeni Kamu Yönetimi söylemindeki, *müşteri, kalite, ücret karşılığı hizmet* kavramlarının hayata geçirilmesini kolaylaştırır niteliktedir.

Tartışma: Küreselleşme Bağlamında Refah Devleti ve Göç İlişkisinde Yeni Sağın Yükselişi Arasında Nasıl Bir İlişki Olabilir?

Refah seviyesi düşük ve refah devleti daha az gelişmiş olan ülkeler, göçmen ve mültecilerin sorumluluğu ile daha fazla baş başa kalıyorlar. Bu durum, küresel gelir bölüşümündeki adaletsizliği arttıracak bir etki yaratıyor. İlaveten, ev sahipliği yapan orta gelirli ülkelerdeki sosyal hakların daha da kısılması ve yabancı düşmanlığı gibi sorunları tetikliyor. Öte yandan gelişmiş ülke ya da zengin ülkeler olarak düşündüğümüz Avrupa ülkeleri de 2008'den beri derinleşen bir iktisadi kriz içerisinde (Rogge, 2017). Bu ekonomik durum hem siyasal hem de toplumsal dönüşümleri beraberinde getirmektedir. 2008'den beri derinleşen neoliberal ekonominin krizi ya da popüler adıyla Avrupa borç krizi, 2011'den beri giderek belirginleşen AB'nin dağılması yönündeki etkileri de haiz bir sarsıntı yaratmaktadır. Önce Yunanistan krizi, ardından Portekiz ve İspanya, en son Brexit¹⁹ ve 2017'de de kurucu üye olan Fransa başkanlık seçimlerinde dahi AB'den çıkış ve ülkedeki göçmenlerin azaltılması ya da göçmenlerin haklardan mahrum edilmesi savlarıyla ilerleyen bir seçim süreci yaşandı²⁰. Günümüzde göçmenlere ev sahipliği yapan orta ya da yüksek gelirli pek çok ülkede aşırı sağ partilerin yükseldiği bir demokratik ortam söz konudur.

Avrupa'da yükselen aşırı sağ partileri inceleyen çalışmalar gösteriyor (Dinas ve diğ, 2013; Melzer ve Serafin, 2013; Lesinska 2014) ki Avrupa genelinde aşırı sağ partiler 1990'lardan beri yükselmektedir, bu yükseliş 2000'lerden sonra giderek hızlanmaktadır ve bu partilerin temelde savunduğu milli kimliğe dönüştür. Milli kimliğe dönüş teması genelde iki savı ortaya koymaktadır: (a) milli siyaset ve ekonomi, yani AB'den çıkış (b) milli kültür ve milli nüfus, yani göçmenlere yönelik çokkültürlülük politikalarının tasfiyesi, var olan göçmenlerin geri gönderilmesi. Çalışmalar genelde sağ partilerin ana savlarını analiz ederek yıllar içinde seçimlerde nasıl başarı kazandıklarına ve burada yerel siyasetin önemine odaklanmaktadır. Peki bu tasvirin biraz daha ötesine acaba nasıl gidilebilir? Sağın yükselişi ile makro-toplumsal ve iktisadi dönüşümler arasındaki bağlantıları araştırmak konusunda daha istekli olmak sosyal bilimler için bir yol olabilir. Bu noktada yazının başında ele aldığımız küreselleşmenin iki boyutunu yeniden düşünebiliriz: Sermayenin küreselleşmesi ve emeğin küreselleşmesi.

19 İngiltere'nin AB'den ayrılması ifadesi için kullanılan İngilizce *Britain* ve *exit* kelimelerinin bileşmesinden oluşan terim.

20 Bu yazının yayımlanma sürecinde, Fransa seçimlerini neoliberal aday Macron kazanmıştır. Ancak seçim sürecinde aşırı sağ temsil eden Le Pen ciddi bir destek görmüştür. Fransa'da seçimdeki esas çekişme neoliberal sağ ve aşırı sağ arasında yaşanmıştır. Bu durum sosyal hakların yakın geleceği açısından karamsar bir tablo göstermektedir.

Üretim ve tüketim zincirlerinin küreselleşmesi ile, sermayenin ürettiğini satmak için yerli talebi besleme zorunluluğundan kurtulduğu ve bunun da Keynezyen bağlamı sona erdirdiği ve refah devletinin temelini sarstığı tespitinde bulunmuştuk. Neoliberal küreselleşme refah devletini küçültmektedir, yani refah devletinin sağladığı imkânları ve bu imkanların sağlandığı hedef grupları ve hizmet sürelerini küçültmüştür. Fabrikadaki emeği/istihdamı esnek üretim sayesinde başka ülkelerdeki ucuz emekle değiştirilen ve istihdamın devlet kaygısı olmaktan çıktığı bir ortamda pazarlık gücünü yitiren halk kitleleri memnuniyetsizlikleri ve güç kaybetme duygularını ve bazen de öfkelerini acaba nasıl ifade etmektedirler? Bu memnuniyetsizlikleri yaratan sosyal hakların aşınması süreci ile aşırı sağ siyasal söylemin yükselişi paraleldir. Avrupa özelinde her ikisi de Sovyet Bloğunun çöküşünün ardından, yani 1990'lardan itibaren, hız kazanarak artmaktadır.

En başta belirtildiği gibi, teknolojinin ilerlemesi ile küresel dolaşım imkanını ve imtiyazını yakalayan sermaye giderek ulus-devlet denetiminden çıkmaktadır. Bu durum, toplumsal pazarlıkta halkların pazarlık gücünü azaltmakta ve sosyal hakları aşındırmaktadır. Pazarlık gücü aşınan toplumsal gruplar için, “pastadan pay almaya hakkı olanların” sayısının azalması ya da en azından çoğalmaması talebi –özellikle sınıfsal kimliklerin ve sınıf politikasının anaakım tartışmadan dışlandığı bir ortamda-kimlik pazarlığı söylemleri dolayısıyla gündeme gelmektedir. Haklarını ve sınıfsal gücünü kaybeden kitlelerin haksızlığa uğramışlığı da (ve haksızlığa uğrama ve aşağılanma duyguları da) “biz ve onlar” ayrımını, “bizim” kim olduğumuzun tanımlanmasını ve bunun için eski mitlerin yeniden dolaşıma çıkmasını gündeme getirmektedir. Lesinska'ya (2014) göre, giderek artan göçmen karşıtlığı, işsizlik eleştirilerine karşı orta ve radikal sağ patiler göçmenleri ‘refah devleti parazitliği’ yapmakla suçlamaktadır. Göçmenleri suçlu yerine koyan ve onlara karşı şüphe düşmanlık geliştiren bu yaklaşım, göçü kısıtlayan politikaları meşrulaştırmaktadır (Lesinska, 2014).

Aşırı sağ “değişim” istemektedir, çünkü bir memnuniyetsizliğin ifadesi olarak yükselmektedir. Bu memnuniyetsizlik, özellikle yabancılara yönelmektedir. Yeni aşırı sağın yükselişi yeniden dolaşıma soktuğu ırksal mitler ile kitlelerin dikkatini “yabancı düşmana” odaklayarak kitlelerin memnuniyetsizliklerinin esas kaynağı olan gelir seviyelerinin düşmesi, iş ve makul bir emeklilik ve hatta barış ortamı gibi gelecek beklentilerindeki haklı endişelerin giderek bir gelecek korkusuna dönüşmesini, hatta kimi zaman öfke nöbetine dönüşmesini tetiklemektedir. Bu kimlik pazarlığı ortamında dikkat “biz ve onlar” ayrımına yoğunlaşmaktadır. Sağ alternatifler kitlelerin memnuniyetsizliklerinin nedenlerine dair yapısal bir analiz yapmazlar. İşsizliğin artmasını göçmenlerin gelmesiyle açıklarken, ücretlerin düşmesi ve daha az işçiye daha çok iş yaptırılabilen emek piyasası düzenini eleştirmezler. Çünkü görüşleri gereği, piyasa onlar için eleştirilebilecek bir toplumsal olgu değildir.

Öte yandan, çalışma koşullarının kötüleşmesi, ücretlerin düşmesi, aynı ya da daha düşük ücret karşılığında çalışılan saatlerin uzaması, kârlılığı artıracak niteliktedir.

Çalışanlar üzerindeki bu baskının yarattığı aşağılanma duygusu ve öfkenin, bu kuralları koyanlar yerine aynı kurallara, hatta daha kötüsüne, tâbi olmak zorunda kalan yabancılara yönelmesi, düşük ücret ve uzun çalışma saatlerinden kâr edenlerin bu şekilde davranmaya devam etmesini sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, yeni sağın yükselişindeki kısırdöngü kendince sorunları dile getirirken, sorunları yaratan koşulları dönüştürecek dilden yoksun kalmaktır. Nitekim, esasen sermayedarların çıkarlarını temsil eden orta sağ partilerden, aşırı sağ partilere karşı ciddi bir muhalefet gelmemektedir. Bunun yerine, Lesniak'ın (2014) çalışmasının da gösterdiği üzere, orta sağ partiler, aşırı sağın göçmenler konusundaki kimi taleplerini kabul ederek, seçmenlerini bu partilere kaptırmamaya çalışmaktadırlar. Kısaca, yeni aşırı sağ, kötüleşen yaşam koşullarının esas nedeninin genel olarak refah devletinin küçülmesi olduğunun görülmesini engelleyen büyük bir söylemsel perde yaratmaktadır.

Sonuç

Kimi çalışmalar, örneğin Geddes (2003), göç tartışmalarının giderek refah ve sosyal haklar eksenine kaydığını belirtmektedir. Bu eğilim daha ziyade göç yazınındaki eleştirel insan hakları temelli tartışmalar için geçerli olabilir. Oysa göç çalışmalarının anaakımında (örneğin, Baldwin-Edwards, 1999; Abiri, 2000; Wæver, 1995), göçün giderek güvenlik ekseninde tartışıldığını görüyoruz. Bu da ilginç bir çelişki oluşturuyor: Sermayenin önce ötesine geçtiği, sonra etki alanını küçülttüğü ulus-devletin sınırları, göç politikalarında yeniden inşa ediliyor.

Sermaye dolaşımı artarken işgücü dolaşımının sınırlanması- ucuz emek/pahalı emek bölgelerinin oluşmasını, bu bölgeler arasında düzensiz göçmen hareketliliğini, görelî daha gelişkin ekonomilerde ikinci, hatta üçüncü, dördüncü seviyeli kayıtdışı işgücü pazarlarının oluşmasını sağlamaktadır. Göçü kısıtlayan politikalar sayesinde, ucuz emek belirli bölgelerde birikmektedir (örneğin, günde 1 dolara çalışılan Hindistan gibi ülkeler). Sermaye ulus-aşırı dolaşarak emeğin ucuz olduğu yerlere ulaşır ve daha çok kâr eder. İlaveten, göçmenlere dayatılan kısıtlayıcı göç politikaları ile düzensiz göçmen kitleleri oluşmaktadır. Düzensiz göçmenler, gelişmiş ekonomilerde, korumasız, her şeye razı bir emek ve beden stoku oluşturur. Böylece sermaye, dolaşmadığı takdirde de ayağına gelen kayıtdışı ve ucuz emekten kar eder. Sermaye hem bu ikilikten, hem de bu ikiliğin yarattığı gerilimdeki hareketlilikten kar eder. Son tahlilde, uluslararası göçmenlerin refah devleti sisteminden dışlanması, kamu harcamalarını azaltıyor gibi görünse de refah devletinin çözünme sürecini pekiştirir!

Almanya'daki aşırı sağ söylem gibi örneklerde bulunan göçmenlerin öncelikle refah devleti şovenizmi ile, gelişmiş ülkelerin sosyal yardımlarından faydalanmak üzere geldikleri söylemi, gerçeklerle uyusmamaktadır. İlaveten, yeni sağ ile yükselen göçmenlerin refah devletinden dışlanması talebi, işsizliğe neden oldukları vurgusu, giderek göçmenlerin tamamen gelişmiş ülkelere dışlanması talebine doğru evrilmektedir.

Konunun insan hakları ve özellikle sosyal haklar açısından tartışılması politikaların etik çizgisinin belirlenmesi açısından hayatidir. Sullivan bunu “[g]öçmenlerin sosyal hakları açısından, sosyal haklara sahip olmada vatandaşlığın temel alınması anti-etiktir” sözleriyle ifade etmektedir (2012: 238). Nitekim kimi örneklerde sosyal hakların düzenlenmesinde vatandaşlığın yerini yavaş da olsa oturma hakkı almaktadır. Refah devleti tartışmasının, basit bir kamu harcaması tartışması olmadığını, insanlık ve toplumla ilgili olduğu için müşteri, performans, etkililik ve verimlilik gibi Yeni Kamu Yönetiminin kavramlar seti üzerinden anlayamayacağını vurgulamalıyız. Refah devleti tartışması hem ekonomik boyutuyla hem de göç boyutuyla esas itibariyle normatif ve politik bir tartışmadır. Bu nedenle de insan ve insan hakları merkezli olarak tartışılmalıdır.

KAYNAKÇA:

- Abiri, E. (2000) "Migration and Security From a North-South Perspective", D. T. Graham, ve N. K. Poku (Der.) **Migration, Globalization and Human Security**, Londra:Routledge.
- Andersen, J. G. ve Björklund, T., (1990) "Structural changes and new cleavages: The progress parties in Denmark and Norway", **Acta Sociologica**, 33(1), 195-217.
- Arts, W. ve Gelissen, J. (2002) "Three worlds of welfare capitalism or more? A state-of-the-art report", **Journal of European Social Policy**, 12(2),137-158.
- Ataay, F., (2007) **Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılanması: Türkiye'de kamu reformu üzerine incelemeler**, Ankara: DeKi Yayınları.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012) "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği", Ihlamur-Öner, G. ve Öner, A. (Der.) **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, İstanbul: İletişim.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2009) "Kadın Emegi Nasıl Değersizleşir? Enformel Alan ve Ataerkilliğin Eklemlenme Mekanizmaları: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme", **Praksis**, 20,ss. 87-104
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2017) "Göç yazınındaki düzenli/düzensiz göç kavramları: insan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama", **İnsan Hakları Yılığ**, cilt34, 1-20.
- Avrupa Konseyi (2001) On The Mutual Recognition Of Decisions On The Expulsion Of Third Country Nationals. Council Directive 2001/40/EC of 28 May 2001.
- Avrupa Konseyi, (2002a) Defining The Facilitation Of Unauthorised Entry, Transit And Residence. Council Directive 2002/90/EC of 28 November 2002
- Avrupa Konseyi, (2002b) On The Strengthening Of The Penal Framework To Prevent The Facilitation Of Unauthorised Entry, Transit And Residence. Council Framework Decision of 28 November 2002
- Avrupa Konseyi (2004) On The Organisation Of Joint Flights For Removals From The Territory Of Two Or More Member States, Of Third-Country Nationals Who Are Subjects Of Individual Removal Orders. Council Decision of 29 April 2004.
- Avrupa Konseyi (2007) Establishing The European Return Fund For The Period 2008 To 2013 As Part Of The General Programme 'Solidarity And Management Of Migration Flows' . Decision No 575/2007/Ec Of The European Parliament And Of The Council of 23 May 2007
- Avrupa Konseyi (2008) On Common Standards And Procedures In Member States For Returning Illegally Staying Third-Country Nationals. Directive 2008/115/Ec Of The European Parliament And Of The Council Of 16 December 2008

- Bade, K., J. (2012) "Migration, Integration und Integrationspolitik in Deutschland", Marxer W. Ve Russo M. (Der.) **Liechtenstein – Staerke und Vielfalt**, Innsbruck: Innsbruck University Press.
- Balci, A. (2008) **Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Sorunlar, Tartışmalar, Çözüm Önerileri, Modeller, Dünya ve Türkiye Yansımaları**, İstanbul: Seçkin Yayıncılık .
- Baldwin-Edwards, M. (1999) "Where Free Markets Reign: Aliens in the Twilight Zone", M. Baldwin-Edwards ve J. Arango (Der.) **Immigrants and the Informal Economy in Southern Europe**, Londra: Frank Cass.
- Bay, A. H., Finseraas, H. ve Pedersen, A. (2013), "Welfare dualism in two scandinavian welfare states: Public opinion and party politics", **West European Politics**, 36(1),199–220.
- Best, H., Niehoff, S., Salheiser, A., ve Vogel, L. (2016). **Gemischte Gefühle: Thüringen nach der "Flüchtlingskrise" - Ergebnisse des Thüringen-Monitors 2016**. Thüringen: Thüringer Staatskanzlei.
- Beveridge, W. (1942) **Social and Allied Services**,
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2560775/pdf/10916922.pdf> (01.10.2018).
- Boeri, T. (2006), "Migration Policy and the Welfare State", **the Reinventing the Welfare State Conference**, 26-27April, Tilburg .
- Borevi, K. (2012) "Sweden – the flagship of multiculturalism" G. Brochmann ve A. Hagelund, (Der.),**Immigration policy and the Scandinavian welfare state 1945–2010**,Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Borevi, K. (2014) "Multiculturalism and welfare state integration: Swedish model path dependency", **Identities**, 21 (6),708-723.
- Carr, M., Chen, A. M. Ve Tate, J. (2000) "Globalization and Home-based Workers", **Feminist Economics**, 6(3), 123-142.
- Castles, S. (2004) "The factors that make and unmake migration policies", **International Migration Review**, 38(3),852-884.
- Chapkins, W. (2003) "Trafficking, migration and the new law, protecting innocents, punishing immigrants", **Gender and Society**, 17(6), 923-937.
- Chernillo, D.A. (2007) **A Social Theory on Nation State: the political forms of modernity beyond methodological nationalism**, New York: Routledge.
- Cohen, S. (2007) "From a worker to a slave", **Global Social Policy**, 7(1), 14- 17.
- Davis, O., & Geiger, B. (2017) "Did Food Insecurity rise across Europe after the 2008 Crisis? An analysis across welfare regimes", **Social Policy and Society**, 16(3), 343-360.
- Dedeoğlu, S. (2006) "Avrupa'da Eviçi Hizmetlerinde Göçmen Kadın Emegi ve Sosyal Refah Devleti", **Eğitim, Bilim, Toplum**, 5(17), 78-91.

- Deloy, C. (2014) *Narrow victory for the left, followed closely by the populist right in the Swedish general elections*, Robert Schumann Foundation. [https://www.robertschuman.eu/en/eem/1538-narrow-victory-for-the-left-followed-closely-by-the-populist-right-in-the-swedish-general-elections\(02/10/2018\)](https://www.robertschuman.eu/en/eem/1538-narrow-victory-for-the-left-followed-closely-by-the-populist-right-in-the-swedish-general-elections(02/10/2018))
- Diehl, C. ve Blohm, M. (2003) "Rights or Identity? Naturalization Processes among "Labor Migrants" in Germany", **International Migration Review** 37 (1), 133–62.
- Dinas, E., Georgiadou, V., Konstantinidis, I. ve Rori, I. (2013) "From dusk to dawn: Local party organization and party success of right-wing extremism", **Party Politics**, 22(1), 80–92
- Elveren, M. A., ve Elveren, A. Y. (2010) "Türkiye'de Refah Rejiminin Dönüşümü ve Bireysel Emeklilik Sistemi", **Mülkiye Dergisi**, 34(266), 243-258.
- Eser, B.H., Memişoğlu, D. ve Özdamar, G., (2011) "Sosyal siyasetin üretülmesi sürecinde refah devletinden neo-liberal devlete geçiş; devletin kamu hizmeti sunma işlevinin değişimi" **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16(2), 201-217.
- Esping-Andersen, G. (1990) **The Three Words of Welfare Capitalism**, Oxford: Polity Press.
- Farazmand, A. (2001)**Privatization and Public Enterprise Reform: Implications for Public Management**,Westport, CT: Greenwood Publishing Group.
- Ferrera, M. (1996) "The 'Southern' Model of Welfare in Europe", **Journal of European Social Policy**, 6(1), 17-37.
- Ferrera, M. (2008) **Welfare State Reform in Southern Europe**, Routledge: London.
- Faist, T., (1995) "Boundaries of Welfare States: Immigrants and Social Rights on the National and Supranational Level", Miles, R. ve Thränhardt (Der.) **Migration and European Integration: The Dynamics of Inclusion and Exclusion**,Londra: Pinter Publishers.
- Gaiger, M. (2008) "International actors and the emergence of a pan-European migration regime: institutional developments in Albania and Ukraine" ,A. Günes-Ayata (Der.), **Challenges of global migration: EU and its neighbourhood**,Ankara: METU.
- Geddes, A. (2000)**Immigration and European Integration: Towards Fortress Europe?**,Manchester: Manchester University Press.
- Geddes, A. (2003) "Migration and Welfare State in Europe", **The Political Quarterly**, 74, 150-162.
- Ginsburg, N. (1994) "Ethnic Minorities and Social Policy", J. Clasen ve R. Freeman (Der.) **Social Policy in Germany**, New York: Harvester Wheatsheaf.

- Gökbayrak, Ş. (2010) "Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü", **Çalışma ve Toplum**, 25, 141-162.
- Gülmez, M. (2013) " Örgütlenme ÖzgürSÜZlülüğü" Cephesinde Yeni Bir Şey yok! Olacağı da Yok!", **Çalışma ve Toplum**, 37(2), 13-40.
- Gülmez, M. (2014) "Çalışma Özgürlüğü ve Hakkı Açısından Emegın Evrimi: Ulusal ve Ulusalüstü Hukuksal Boyutlar Üzerine Düşünceler" **Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Erişim adresi: <http://www.sosyalhaklar.net/2014/2014index.htm> (15.02.2019)
- Güneş-Ayata, A. (2008) "Introduction", A. Güneş-Ayata (Der.), **Challenges of global migration: EU and its neighbourhood**, Ankara: METU.
- Hammar, T. (1990) **Democracy and te Nation State: Aliens, Denizens, Citizens in a World of International Migration**, Avebury: Aldershot.
- Hedetoft, U.(2006) "More than kin, and less than kind: the Danish politics of ethnic consensus and the pluricultural challenge", J. Campbell, (Der.). **National identity and the varieties of capitalism: the Danish experience**,Montreal: McGill University Press.
- Hobbes T. (1651/2013) Leviathan, e-kitap online: <https://www.gutenberg.org/files/3207/3207-h/3207-h.htm> (02/12/2019)
- İsveç Adalet Bakanlığı (2018) *Sweden's Migrtation and Asylum Policy*, (Fact sheet) <https://www.government.se/491b2f/contentassets/84c1ec8c729f4be384a5ba6dddeb0606/swedens-migration-and-asylum-policy>(02/06/2018).
- Jaeger, M. M. (2009) "United but divided: Welfare regimes and the level and variance in public support for redistribution", **European Sociological Review**, 25(6), 723-737.
- Keynes, J.M. (1936) **The General Theory of Employment, Interest and Money**, Londra: Macmillan.
- KGSt (Kommunale Gemeinschaftsstelle für Verwal- tungvereinfachung), Neues Steuerungsmodell, 1993. <http://www.kgst.de/themen/organisationsmanagement/organisatorische-grundlagen/neues-steuerungsmodell.dot> son erişim tarihi: 02/10/2018.
- Kickert, W., (1997) (Der.) **Public Management and Administrative Reform in Western Europe**, Cheltenham: Elgar.
- Koopmans, R. (2010) "Trade-offs between equality and difference: Immigrant integration, multiculturalism and the welfare state in cross-national perspective", **Journal of ethnic and migration studies**, 36(1), 1-26.
- Koray, M. (1994) **Değişen Koşullarda Sendikacılık**, TÜSES, İstanbul.
- Koray, M. (2005) **Sosyal Politika**, Ankara: İmge.
- Koray, M.(2011) **Kapitalizm Küreselleşirken Değişen Dünya Ahvalı**, İmge: Ankara.

- Korpi, W. ve Palme, J. (1998) "The Paradox of Redistribution and Strategies of Equality: Welfare State Institutions, Inequality and Poverty in the Western Countries", **American Sociological Review**, 63(5), 661-687.
- Kuhlmann, S. ve Fedele, P. (2010) "New Public Management in Continental Europe: Local Government Modernization in Germany, France and Italy from a Comparative Perspective", H. Wollmann ve G. Marcou (Der.) **The Provision of Public Services in Europe: Between State, Local Government, and Market**, Elgar, Cheltenham,2010.
- Kupsky A.(2017)"History and changes of Swedish migration policy", **Journal of Geography, Politics and Society**, 7(3), 50–56
- Kurthen, H. (1998) "Fiscal Impacts of Immigration on the American and German Welfare States", H. Kurthen, J. Fijalkowski ve G. G. Wagner (Der.) **Immigration, Citizenship and the Welfare State in Germany and the United States, Part A: Immigrant Incorporation**. Stamford, CT: JAI Press.
- Lehndorf, S., Dribbush, B. Ve Schulten, TR. (2018) **Rough Waters: European Trade Unions in a Time of Crises**, Brussels: European Trade Union Institute (ETUI).
- Leibfried, S. (1992) "Towards a European Welfare Sattte? On Integrating Poverty Regimes in to the Euroepan Community", Zsuzsa Ferge ve Jon Eivind Kolberg (Der) **Social Policy in a Changing Europe**, Frankfurt: Campus Verlag.
- Lesinska, M. (2014) "The European Backlash against immigration and multiculturalism", **Journal of Sociology**, 50(1), 2014, s. 37-59.
- Levy, R. (2010) "New Public Management: End of an Era?", **Public Policy and Administration**, 25(2), 234-240.
- Locke, J. (1690/2010). **Second Treatise of Government**. tam metin erişimi: <https://www.gutenberg.org/files/7370/7370-h/7370-h.htm> son erişim tarihi: 02/02/2019
- Melzer, M. ve Serafin, S. (2013)**Right-Wing Extremism in Europe**, Berlin : Friedrich Ebert Stiftung.
- Mewes, J. ve Mau, S. (2012) "Unraveling working-class welfare chauvinism", S. Svallfors (Der.) **Contested Welfare States: Welfare Attitudes in Europe and Beyond**, Stanford: Stanford University Press.
- Minkenberg, M. (2013) "The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges", içinde Ralf Melzer, Sebastian Serafin (Ed.): **Right - wing Extremism in Europe. Country - Analyses, Counter - Strategies and Labor Market Oriented Exit Strategies**. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung 2013, S. 9-34.
- Morris, L. (1997) "A cluster of contradictions: the politics of migration in the EU", **Sociology**, 31(2), 241-259.

- Morris, L. (2002) "Britain's asylum and immigration regime: The Shifting Contours of Rights", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 28(3), 409-425.
- Mütevelliöglü, N. (2013), "İşsizlik Korkusu, Sendikaların İşlevselliği ve Sendikal Örgütlenme Hakkı", V. Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Erişim adresi. <http://www.sosyalhaklar.net/2013/2013index.htm> (15.02.2019)
- NewEurope, 25.Nisan.2018 Swedish left divided over migration policy, [https://www.neweurope.eu/article/swedish-left-divided-migration-policy/\(02/10/2018\)](https://www.neweurope.eu/article/swedish-left-divided-migration-policy/(02/10/2018)).
- Özdemir, S. (2009) "Küreselleşme ve Refah Devletleri Üzerindeki Etkileri" **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (57), 55-86.
- Petersmann, E. U. (2004) "The 'Human Rights Approach' Advocated by the UN High Commissioner for Human Rights and by the International Labour Organization: Is It Relevant for WTO Law and Policy?", **Journal of International Economic Law**, 7(3), 605-627.
- Piper, N. (2003) "Feminization of labor migration as violence against women international, regional, and local nongovernmental organization responses in Asia", **Violence Against Women**, 9(6), 723- 745.
- Rittersberger-Tılıç, H. Özen, Y. Ve Çelik, K. (2012) "Geriye Göçün Dinamikleri Almanya'dan Eve Dönüş", içinde Ihlamur-Öner, G. Ve A.N. Öner (Der.) Küreselleşmek Çağında Göç, İstanbul: İletişim.
- Rogge, N. (2017) "Measuring the impact of the economic crisis on the level of change in EU social inclusion: period 2005–2012", **Journal of Productivity Analysis**, 47(2), 103-116.
- Rosanvallon, P. (2004), *Refah Devletinin Krizi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Rousseau J. J. (1762/2010) *The Social Contract*, (çev. Jonathan Bennet 2010) tam metin erişim<https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/rousseau1762.pdf>. (01.02.2019)
- Sanisbury, D. (2006) "Immigrants' social rights in comperative perspective: welfare regimes, forms of immigration and immigration policy regimes", **Journal of European Social Policy**, 16(3), 229-244.
- Seifert, W. (2012) *Geschichte der Zuwanderung nach Deutschland nach 1950*, Bundes Zentrale für politische Ausbildung, <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/deutsche-verhaeltnisse-eine-sozialkunde/138012/geschichte-der-zuwanderung-nach-deutschland-nach-1950?p=all> (20.02.2019)
- Seyyar, A. (2008) **Sosyal Siyaset Terimleri**, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Smith, A. (1776/1904) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. (1776/1904) Edwin Cannan, (der). 1904. Library of Economics and Liberty. <http://www.econlib.org/library/Smith/smWN.html> (13.05.2018)

- Spicker, P.(2000) **The Welfare State: A general theory**, Londra: Sage.
- Stichweh, R. (2010) “Funktionale Differenzierung der Weltgesellschaft - Soziologische Theorie kontrovers”, **Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie**,50, 299-306.
- Şafak, C. (2006) “Türkiye’de Toplu Pazarlığın Değişen Çizgisi”, **Çalışma ve Toplum**, (3), 31-70.
- Şaylan, G. (2010) “Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yani Açılımlar Üzerine Düşünceler”, Aykaç, B., Durgun, Ş. ve Yayman, H.(Der.), **Türkiye’de Kamu Yönetimi**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Talas, C. (1997) **Toplumsal Ekonomi: Çalışma Ekonomisi**, (7. Baskı), Ankara: İmge.
- Titmus, R. I.(1974) **Social Policy**, Londra: Allen&Unwin .
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2011)**Türkiye’de Sağlık Emek Sürecinin Dönüşümü**, Ankara: NotaBene.
- Van Der Waal,J., De Koster, W. ve Van Oorschot, W. (2013) “Three Worlds of Welfare Chauvinism? How Welfare Regimes Affect Support for Distributing Welfare to Immigrants in Europe”, **Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice**, DOI:10.1080/13876988.2013.785147
- Wallerstein, I. (2004) **World System Analysis: an Introduction**, North Carolina: Duke University Press.
- Wæver, O. (1995) “Securitization and desecuritization”, R. Lipschutz (Der.), **On Security**,New York: Columbia University Press.
- Wodak, R. ve Boukala, S. (2015) “European identities and the revival of nationalism in the European Union: A discourse historical approach”, **Journal of Language and Politics**, 14 (1): 87 –109
- Yeates, N. (2005) “The General Agreement on Trade in Services (GATS): What's in it For Social Security?”, **International Social Security Review**, 58(1), 3-22.

